

AFRICAMAGAZINE ZAM

FELA KUTI DOOR ANTON CORBIJN

DAVID VAN REYBROUCK | AKINTUNDE AKINLEYE |
PETINA GAPPAH | CHIMAMANDA ADICHIE | MAISON
TROPICALE | ZACKIE ACHMAT | RUAN HOFFMANN

(ADVERTENTIE)

RAIDING AFRICA:
Afrikaanse
regisseurs filmen
in China voor
IFFR

INTERNATIONAL FILM FESTIVAL ROTTERDAM

MA 31 JANUARI 2011
FILMFESTIVALROTTERDAM.COM

Bekijk in één dag de films uit het themaprogramma 'Raiding Africa'
omlijst door interessante discussies, lezingen en afgesloten met een swingend feest!

INHOUD

16

10 Land van Licht

Gesprek met David van Reybrouck

16 Lagos Paradox

De stad die nooit vastloopt

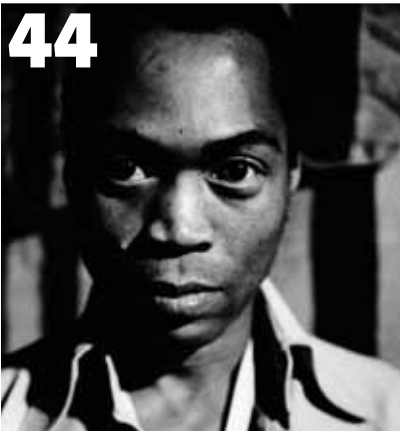
22 Bekentenis

Een verhaal van Zackie Achmat

28 Ruan Hoffmann

Geen pottenbakker

44

44 Fela Kuti

door Anton Corbijn

60 Maison Tropicale

Hoe de opbouwbaar huizen verdwenen uit Afrika

66 Groengeel, de generaal, de brand en het water

Een politieke kroniek uit Conakry

72 Brain Drain

De trek naar Afrika

60

En verder

- 5 De kaart van Afrika
- 14 Geluiden
- 32 Woorden
- 35 Stemmen
- 43 Column Prudence Mbewu
- 58 Beelden
- 69 Service
- 75 Column Chimamanda Adichie

EDITORIAL

Ferme Jongens, Stoere Knapen

Dat heb ik weer: medelijden met Ben Knapen. In het eerste televisie-interview wordt de staatssecretaris ondervraagd over de bezuinigingen op de aidsbestrijding. Filmpje! Een woordvoerder van het Aids Fonds rekent voor dat door die bezuinigingen 180.000 mensen zullen sterven. Reactie! Knapen hakkelt en verdwaalt in zijn eigen zinnen. In een poging er toch nog wat van te maken bedenkt de staatssecretaris 'dat je dan nergens meer op kunt bezuinigen'. Dat klopt natuurlijk maar het is de natrap van iemand die al lang knock out is geslagen. De Man van Anderhalf Miljoen Gouden Handdruk ontmaskerd als een onvervalste *genocidaire*.

Als dit het niveau van het debat over nut en onnut van ontwikkelingshulp wordt houd ik mijn hart vast. Aan de ene kant: die lompe bezuinigingsdrift en een pervers verlangen om hulp aan een profijt-beginsel te koppelen. Aan de andere kant het fort van hulpverleners dat zo zwaar gebarricadeerd is dat het zicht op de wereld nagenoeg wordt weggenomen, in alle windrichtingen vurend op iedereen die twijfelt aan de goede bedoelingen. Ferme jongens versus stoere Knapen. Och arme. In Johannesburg merk je van zo'n debat eigenlijk niks. En mijn vrienden in Lagos en Accra en Masvingo verzekeren me al evenmin iets te horen van het Nederlandse wapengekletter. Niemand die ze erop attendeert, niemand die ze naar *hun* mening vraagt. M. vindt dat Afrikaanse regeringen zelf hun verantwoordelijkheid moeten nemen. Hij zegt dat er geld genoeg is. Waarom worden er niet meer belastingen geheven? S. daarentegen vindt dat je zieke mensen niet in de steek kunt laten zolang de machthebbers falen. Dit is het dilemma waarover veel Afrikanen – op het continent en in de diaspora – visies te bieden hebben die het lagelandse gekrakeel op niveau kunnen trekken. Maar die visies worden niet gehoord. Want hulp is, meer dan ooit, iets van ons.

BART LUIRINK
 REDACTIE@ZAM-MAGAZINE.NL

AFRICAMAGAZINE
ZAM

ZAMMETIJS

Zoekt u iets of wilt u iets kwijt? Plaattje een Zammetje in ZAMI! Voor maar 25 euro-cent per woord bereikt u een uniek, Afrikericht publiek van meer dan 10.000 mensen. Voor het opgeven van een advertentie of meer informatie mailt u naar ad-vertieren@zam-magazine.nl

REIZEN

Wederzijds – Reizen die je bij blijven. De groepsreizen van Wederzijds met maximaal 10 deelnemers gaan door landen als Brazilië, India, Indonesië en Tanzania. Op deze reizen worden projecten van kleine NGO's bezocht, waarbij men direct betrokken wordt bij de ontwikkelingsproblematiek. Samen met de reisleader kiezen de reizigers welke groepen ze willen bezoeken. Vooral de persoonlijke ontmoetingen met de groepen leveren vaak onvergetelijke ervaringen op. Tevens is er aandacht voor de cultuur en natuur. Via het contactblad van Wederzijds tracht men op de hoogte te blijven van de verdere ontwikkelingen daar. Meer informatie over deze reizen kan worden opgevraagd bij het secretariaat van Wederzijds, tel. 0348-471425; e-mail wederzijds@hetnet.nl of website www.wederzijds.com. De reisleaders van Wederzijds presenteren op 8 januari 2011 de nieuwe reizen naar bovenstaande landen in het Zalencentrum "De Kargadoor", Oudegracht 36, te Utrecht, aanvang 13.15 uur. Gaarne vooraf aanmelden bij Karel van de Putte, tel. 0346-567713, e-mail k.putte@planet.nl

Wilt u Afrika met eigen ogen in al haar facetten ontdekken? De vriendelijke bevolking, de schitterende natuur in combinatie met avontuur. Kusafiri laat u kennismaken met het continent in uw eigen unieke maatwerkreis. Eco (vriendelijke) lodges, méérdaagse wandeltochten op het Afrikaanse platteland of oog in oog staan met een olifant, zijn één van de vele mogelijkheden. Afrika is méér! Wilt u actief bijdragen

aan een (lokaal) betere wereld? Kijk dan bij de projecten voor vrijwilligerswerk. Kusafiri helpt u graag met het (opnieuw) ontdekken van dit fantastische continent. Voor informatie: kijk op www.kusafiri.nl. Voor persoonlijk contact e-mail info@kusafiri.nl tel. 0183- 821762

GALERIES

Galerie iZarte - Zutphen nieuw: WEBGALERIE iZArte! SCHILDERIEN | BEELDEN | KERAMIEK | SIERADEN Galerie iZArte is gespecialiseerd in moderne Zuid-Afrikaanse kunst en design. Met een extra dimensie: social import uit Zuid-Afrika. Uniek in Nederland. Galerie iZArte - Laarstraat 47- Zutphen - www.izarte.nl

SANAA – Nieuwe galerie in Utrecht – Hedendaagse kunst van Afrikaanse en Nederlandse kunstenaars 20 november – 2 januari Acting as almost – Eva Spierenburg (Nederland) schildert speels over de verhouding tussen het individu en omgeving. Ook de foto's en video's van Guy Woueté (Kameroen) zijn geïnspireerd op wat hem opvalt in zijn omgeving. 8 januari – 19 februari Omar Ba (Senegal) – expressieve schilderijen waarin de afkomst en de huidige omgeving (Zwitserland) van de kunstenaar voelbaar zijn. Barbara Polderman (Nederland) – Olifanten en andere sculpturen uitgevoerd in stof.

Anneke Wilbrink (Nederland) – expressionistische schilderijen waarin landschap en architectuur zich met elkaar verbinden. www.galerie-sanaa.nl Openingstijden: wo – za 11.00 – 18.00 Jansdam 2 (tussen Janskerkhof en de Dom) 3512 HB Utrecht

writers unlimited winternachten festival den haag literatuur muziek film do 20 t/m zo 23 januari 2011 theater aan het spui | filmhuis den haag

5th Africa Economic Forum Tuesday 8-Wednesday 9 March 2011 BMW Pavilion & Imax Theatre V&A Waterfront, Cape Town, South Africa. Connect - 5th Africa Economic Forum 2011. Come and connect with Africa's leading decision-makers, interface with new ideas, companies, players and critical business thinking, discover the key emerging trends, and become part of the growing African business architecture and continent-wide deal flow. Themes and foci are designed around hard-edged business questions, not the soft issues that litter other meetings and often lead to inconclusive insights and decisions on the core portfolio that Africa must depend upon for its survival and success. Our 5th Africa Economic Forum 2011 is a landmark Conference on Africa and significant business networking occasion for the top corporate players active in, across and involved with the development of the African continent – Cape-to-Cairo, with Governments and officials in key industries and state institutions. It is preceded by our Sub-Saharan Africa: Business Briefing 2011 with Presentations by Dr. Duncan Clarke, a leading strategist on Africa. This Event will enable Africa's leading entities, industries, companies and state players to interface with senior executives and African government officials, plus countries outside Africa, and so connect with the fast-growth core industries and corporates driving Africa's economies forward. The Forum has 8 high-level Plenaries + 3 Break-Away Panels with Speakers drawn from key countries, companies, institutions, state players, policy thinkers and core industries, and is designed for business and Governments treating with key industry issues, focussed on the fundamentals shaping Africa's economic future. The Program, with Exhibition, provides an intensive tour de l'Afrique, revealing insights on the issues confronting Africa's future commercial, business and socio-economic trajectories. The Agenda is concentrated around critical investment and business concerns, the questions that really matter, leading-edge shifts in Africa's evolving economic landscapes, and the Continent's emerging role and strategic position within a highly-competitive and rapidly globalising world.

LEUKSTE WERELDWINKEL IN AMSTERDAM. HANDWERK UIT AFRIKA, AZIË, EUROPA EN ZUID-AMERIKA. ORGINELE DECORATIE, SFEER- EN INTERIEUR-ARTIKELEN. PRAKTIJK REIKI EN TRADITIONELE YOGA MASSAGE. EXPOSITIES AFRIKAANSE KUNST. KARIBU GALLERY & GIFTSHOP. FEESTELIJK, EERLIJK EN KLEURRIJK. DE CLERCQSTRAAT 123 – WWW.KARIBUGALLERY.NL. OPENINGSTIJDEN MAANDAG T/M ZATERDAG 13.00 - 18.00 UUR

DE KAAN VAN AFRIKA

ONDER REDACTIE VAN ANTON STOLWIJK

BALOJI

De Congolees-Belgische rapper Baloji timmert stevig aan de weg. Zijn tweede CD *Kinshasa Succursale*, die eerder dit jaar uitkwam, is een groot succes, zowel in Europa als Afrika. Zijn nieuwe versie van de evergreen *Indépendance Cha Cha* leverde hem zelfs een bescheiden hit op in dit 50-jarig jubileumjaar van de Congolese onafhankelijkheid. Baloji werd geboren in Kinshasa, maar verkaste op vroege leeftijd naar Wallonië. Hij grijpt graag terug op zijn Congolese achtergrond - niet alleen in zijn muziekstijl, maar ook in zijn imago, dat sterke herinneringen oproept aan het Congo van vervlogen tijden. Tijdens een grote toernee door zijn moederland werd hij er overigens juist weer van beschuldigd 'te Belgisch' te zijn - de tragiek van de migrant. Baloji is in ieder geval een artiest om de gaten te houden. Dat kan bijvoorbeeld via zijn (prachtige) website www.baloji.com

DE KAART VAN AFRIKA

Mensen

De Zuid-Afrikaanse kunstenares **NANDIPHA MNTAMBO** is een van de winnaars van de 2011 Standard Bank Young Artist Awards. De prijs wordt gezien als een van de meest prestigieuze van het land.

De Ethiopische schrijfster **MAAZA MENGISTE** is een van de gasten op de komende Winternachtenfestival (dit jaar ook bekend als *Writers Unlimited*). Ook schrijvers als Omekongo Dibinga (Congo) en Abeer Soliman (Egypte) zullen aanwezig zijn. Het festival vindt plaats van 20 tot 23 januari in Den Haag.

Dichter/milieuactivist **NNIMMO BASSEY** (Nigeria) heeft een alternatieve nobelprijs gewonnen. Bassey krijgt de prijs onder andere voor zijn inzet in de Niger Delta.

NICHOLAS HLOBO heeft een Rolex Mentorship gewonnen. De Zuid-Afrikaanse kunstenaar zal komend jaar begeleid worden door de beroemde Brits-Indiase beeldhouwer Anish Kapoor. **CARICE VAN HOUTEN** (foto) speelt de hoofdrol in *Black Butterflies*, de langverwachte film over het leven van de Zuid-Afrikaanse dichteres Ingrid Jonker. De film is begin 2011 in de bioscoop te zien..

FOTO: A-FILM

Het is hier fantastisch

ANGOLA

Hoewel het land de laatste tijd aardig oprabbelt, is Angola geen bestemming voor beginnende toeristen. Starbucks of McDonalds vind je er (nog) niet en het aantal toeristenhotels is op één hand te tellen. Echte avonturiers kunnen hun hart echter ophalen met honderden kilometers maagdelijk strand, geweldige vis- en surfspots, tropische bossen

en bijzondere vogels. In deze reisgids (de eerste sinds 1975!) staan alle ins en outs. (lvB) *Angola - Bradt Travel Guide. Onder andere verkrijgbaar bij www.dezwerver.nl*

Kelder

Kunstminnend Engeland stond op zijn achterste benen toen in verschillende Engelse media berichten verschenen over de verbanning van de Bailey-collectie naar een museumkelder. De beroemde collectie 19^e eeuwse schilderijen (waarop vooral paarden te zien zijn), is al jaren een van de pronkstukken in de National Gallery in Kaapstad. Volgens onder andere *The Guardian* vond de nieuwe museumdirecteur de schilderijen echter niet meer relevant voor het nieuwe Zuid-Afrika. Navraag leert dat het om een storm in een glas water gaat.

Wegens een reorganisatie zijn de paardenschilderijen tijdelijk opgeborgen, maar vanaf volgend jaar zijn ze weer in volle glorie in Kaapstad te bewonderen.

George Stubbs (1724-1806): *Two Bay Hunters by a Tree* (1786) (Oil on panel)

FOTO: SIR ABE BAILEY BEQUEST

Owen Maseko

FOTO: ZENZELE NDEBELE

De Zimbabweaanse kunstenaar Owen Maseko verkeert al maanden in onzekerheid over zijn toekomst. Eerder dit jaar baarde hij opzien door te exposeren met een serie schilderijen over de moordpartijen in Matabeleland, begin jaren 80. Het regime van president Mugabe stuurde toen een Noord-Koreaanse legereenheid naar de regio om een sluimerende opstand de kop in te drukken. Naar verluidt lieten hierbij zeker 20.000 mensen het leven. Met zijn schilderijen vroeg Maseko aandacht voor dit vergeten deel van de geschiedenis. Hij werd prompt gevangen gezet. Na zijn vrijlating op borgtocht verblijft Maseko momenteel in het buitenland, in afwachting van zijn rechtszaak in hoger beroep.

Street Credibility

Het Internationaal Rotterdams Filmfestival bevat ook komende editie weer een uitgebreid Afrikaans programma. In 'Raiding Africa' trekt een groep Afrikaanse regisseurs naar China. Daar brengen ze in zeven films hun visie op het Aziatische land, dat de afgelopen jaren enorm aan invloed won op het Afrikaanse continent. In een van de films gaat de Ugandese rapper Xenson op zoek naar de Chinese straatcultuur. Na lang zoeken vindt hij een als een strenge balletschool georganiseerde streetdance-opleiding en één muur met graffiti. En drie heuse rappers! Te zien tussen 26 januari en 6 februari, www.filmfestivalrotterdam.com

FOTO: SHERMAN ONG

DE KAART VAN AFRIKA

SOUNDBITE

*'Dierentuin, Senegal... Senegal, dierentuin...
Denkpatronen die soms moeilijk te
doorbreken zijn.'*

PAUL MBIKAYI OVER DE TRAINING VAN NEDERLANDSE MILITAIRES IN EEN DIERENTUIN IN ARNHEM, DIE SENEGAL MOEST VOORSTELLEN.

Mauritanië

Eind november vierde Mauritanië 50 jaar onafhankelijkheid. De geschiedenis van het West-Afrikaanse land is bewogen, vooral door de scherpe tegenstellingen tussen Berbers en Moorse inwoners. Toen het land onafhankelijk werd van Frankrijk, leidde ongeveer 90% van de bevolking een nomadisch bestaan. Een lange reeks staatsgrepen hebben ervoor gezorgd dat Mauritanië nog steeds een van de armste landen ter wereld is. De laatste jaren dienen zich wel wat veranderingen aan. De rijkdom aan grondstoffen, waaronder ijzer en olie, trekt de laatste jaren een toenemend aantal grote bedrijven aan.

Onafhankelijkheidsverklaring,
november 1960

FOTO: COLLECTIE GEOF BROWER

De Wraak van Bakamé

De Vlaamse kunstenaar Jeroen Janssen bracht onlangs, samen met schrijver Pieter van Oudheusden, eindelijk een nieuw deel uit van de veelgeprezen avonturen van de gemene haas Bakamé. In *De Wraak van Bakamé* stort het vliegtuig met aan boord het nationale voetbalelftal neer, en wordt de nietsvermoedende hyena Mpyisi beschuldigd van sabotage. Een spannend avontuur (voor volwassenen!) is het gevolg. Bestellen kan via www.bakame.be

Die Laaste Braai

FOTO: WWW.CO-OPIJOBURG.COM

Het leven van de echte Afrikaner bestaat volgens het cliché uit rugby kijken, bier drinken en braaien. Voor liefhebbers die het zelfs na hun dood niet kunnen laten en een gezellige braai op de begraafplaats willen, is er nu *Die Laaste Braai*. Grafzerk en barbecue in een, ontworpen door het subversieve Zuid-Afrikaanse kunstenaarsduo Zander Blom en Adriaan Hugo. Meer info op www.co-opjoburg.com

Maker Faire

Eind augustus was de campus van de University of Nairobi het toneel van de Maker Faire Kenya. De organisatie, geïnspireerd door de gelijknamige beurzen in Amerika, had ondernemers en uitvinders uit heel Afrika uitgenodigd om ideeën te delen. De nieuwste ontwikkelingen op het gebied van nieuwe media, gadgets en innovaties waren twee dagen lang te zien.

Map Kibera was van de projecten die de aandacht trok. Kibera is een sloppenwijk bij Nairobi. Aangezien allerlei organisaties van de VN in de buurt huizen, is Kibera een van de bekendste, meest onderzochte, meest geholpen sloppenwijken ter wereld. Bizar genoeg bestaat er

echter geen kaart waarop Kibera aangegeven staat. Lokale whizkids waren het zat. Ze trokken de buurt door met GPS-systemen, en door middel van OpenStreetMap-technieken wisten ze de hele buurt in kaart te brengen. Het resultaat is te zien op www.mapkibera.org

Een ander hoogtepunt van de Maker Faire was het standje van Simon Mwaura Kimani. Hij had een theezetmachine uitgevonden die per SMS geactiveerd kan worden. 'Mijn machine kookt water en mixt de thee met melk,' legt de uitvinder uit. 'Het resultaat gaat in een thermosfles, die automatisch wordt dichtgeschroefd. En dat

VOETNOOT

FOTO: CYRUS KABIRU

gebeurt allemaal na één SMS-je!' Kimani werd onmiddellijk opgepikt door de universiteit van Nairobi, waar hij nu met een speciale beurs

studeert. (Mwangi Githahu) Meer uitvindingen zien? www.makerfaireafrica.com

Land van licht

Ergens in de duistere binnenlanden van Afrika ligt Congo, een plek waar het volgens de verhalen wemelt van verkrachtingen, kindsoldaten, warlords en heksen. In zijn met prijzen overladen werk *Congo, een geschiedenis* schetst David Van Reybrouck een genuanceerder beeld. 'Congo is geen overblijfsel uit het tijdperk van de barbarij.' Een gesprek.

TEKST: BART LUIRINK, FOTO: STEPHAN VANFLETEREN

KODAK 400TMY-2

44

Als we elkaar spreken moet die onwaarschijnlijke prijzenregen (Ako, Libris en Greshoff) nog neerdalen op het hoofd van David Van Reybrouck. Los van enkele geruchten dat zijn boek onbetrouwbare getuigenissen bevat – een vileine reactie op het succes of is het omdat de schrijver de verhalen serieus heeft genomen van de Congolezen zélf? – woeden er ook echt inhoudelijke discussies naar aanleiding van *Congo, een geschiedenis*. Toont de auteur niet teveel begrip voor de vroegere kolonistoren, of juist voor de nieuwe machthebbers onder aanvoering van Kabila? Speelt hij de pleitbezorgers van rekolonisatie niet in de kaart? En waarom komen er in zijn boek zo weinig verkrachtingen voor?

‘Mijn boek,’ zegt hij bedachtzaam, ‘is een pleidooi voor de complexiteit van historische processen.’ Een voorbeeld. ‘Ik gaf laatst een lezing in Diksmuide, een van die steden in België met een fout standbeeld op de markt: baron Jacques de Dixmude, een held van de Eerste Wereldoorlog. Maar hij is ook iemand die erom bekend staat te hebben gediend in Congo Vrijstaat, tot 1908 het persoonlijke eigendom van Koning Leopold II. In de gemeenteraad is het debat over de vraag wat men met dit standbeeld aanmoet hoog opgelopen. Een van de fracties heeft doorgedreven dat het beeld een beschermde status geniet, een andere fractie had het beeld het liefst omver gehaald of voor de helft begraven, wat ik wel een grappig idee vond. Maar toen begon een jonge kunsthistorica haar eigen onderzoek naar de Dixmude. Ze kwam erachter dat hij een heel complexe figuur was. Leopold II zei de Afro-Arabische slavernij te willen bestrijden maar dat verhaal moest vooral het zicht ontnemen op zijn handelsambities. De Dixmude was echter op basis

van idealisme in de Vrijstaat actief en ging tegen Leopold’s marsorders in – hij wilde de Arabische slavendrijvers daadwerkelijk bestrijden. Hij ging helemaal door het lint en raakte later erg verbitterd. Ik vond de genuanceerde analyse van die vrouw opvallend. We leerden er de tragiek van de Dixmude door kennen. Bij mijn voordracht waren nogal wat leden van de gemeenteraad aanwezig. Na mijn en haar spreekbeurt leek de polarisatie af te nemen, en dat is goed.’

Riskant

Enkele jaren geleden schreef van Reybrouck *Missie*, de monoloog van een al vijftig jaar in Congo werkzame pater op vakantie in België. Het theaterstuk trok in Nederland en Vlaanderen volle zalen. Een keer kwam er zelfs een buslading nonnen en paters die in het stuk eerherstel van de katholieke missie hoorden. ‘Misschien had ik me daarbij ongemakkelijk moeten voelen, maar hun interesse was legitiem,’ zegt Van Reybrouck. Hij voerde een man ten tonele die met een totale overgave de Congolezen diende en waarvoor de toeschouwer grote sympathie kreeg. ‘Ik weet dat mijn standpunten een beetje riskant zijn. Ik denk dat een derde van de Belgen begrijpt dat het kolonialisme uiterst problematisch was, maar veel meer mensen lijden nog schaamteloos aan een koloniale verblinding. De huidige herdenking van de vijftigste verjaardag van de onafhankelijkheid heeft daar in België weer een aantal tenenkrommende staaltjes van te zien gegeven.’

Maar Van Reybrouck benadrukt dat hij zich tot de genuanceerde minderheid richt en wil zeggen ‘dat het standpunt dat we nu innemen misschien geen eindpunt is’. Het valt hem op dat in veel postkoloniale analyses de Afrikanen altijd slachtoffers zijn en de Europeanen altijd dader en derhalve fout. ‘Ik vind zo’n opdeling van de geschiedenis even problematisch als de euforische lofzangen op de koloniale prestaties in Afrika.’

‘Congo’ is dan ook geen ‘partizanengeschiedschrijving’ geworden. Van Reybrouck: ‘Het is een permanente poging tot empathie met verschillende standpunten. Ik wil aantonen dat ‘de’ geschiedenis niet bestaat. Natuurlijk zijn sommige standpunten problematischer dan andere, maar het gaat mij om de confrontatie van die standpunten.’

Evenwicht

De auteur heeft met zijn geschiedschrijving over Congo ook een sterk gemankeerd blikveld willen bijstellen. ‘In België is de publieke opinie vertrouwd met twee dramatische episoden: de kleine twintig jaar dat Congo Leopolds privé-bezit was en de moord op Lumumba. Maar zo ga je voorbij aan bijvoorbeeld de twee wereldoorlogen waarin Afrikanen onvoorstelbare offers hebben gebracht, of de Belgische steun aan de Mobutu-dictatuur.’ Op basis van zeer uitgebreid bronnenonderzoek en interviews met zeker vijfhonderd Congolezen biedt Van Reybrouck nu een evenwichtiger geschiedenis. Dat verklaart wellicht het (tot nog toe) uitblijven van reactionaire steunbetuigingen. Want wie zich koestert in de nuance waarmee de

‘IK BREEK ZEER BEWUST MET DE IDEE VAN EEN MYSTERIEUS, ONDOORGRONDELIJK AFRIKA’

'IK HEB IN KINSHASA HULPVERLENERS ONTMOET DIE NA EEN JAAR IN DE COMPOUND NOG NOOIT IN DE STAD WAREN GEWEEST!'

auteur koloniale bestuurders op de ene pagina tegemoet treedt, zal beschaamd kennis nemen van de gruwelijkheden waaraan het Belgische regime zich op een volgende pagina schuldig maakt.

Door deze aanpak wordt Van Reybroucks boek in zekere zin ongrijpbaar. Op rustige toon wordt een jungle aan misverstanden omver gekapt. Congo is geen overblijfsel uit het tijdperk van de barbarij maar de ontwikkelingen in het land zijn juist tekenen van de grote mondiale kwesties van nu, zoals de overbevolking. Kabila is niet het monster dat de Belgische media zo graag van hem maken al is Van Reybrouck 'zeer bezorgd' over de toenemende repressie in Congo, vooral tegen journalisten. Corruptie is geen Afrikaans fenomeen. 'Kijk naar het gesukkel met een internationaal klimaatakkoord. In Kopenhagen wist iedereen dat het vijf over twaalf was en toch kwam er geen akkoord omdat de persoonlijke belangen de collectieve overschreeuwden. Corruptie is niets anders dan dat. Dan gaat het ook om individuele belangen die men niet terzijde durft te schuiven om plaats te maken voor collectieve belangen. Het is dus net zo moeilijk om Congo van corruptie te bevrijden als het is om een oplossing voor het Kyoto-akkoord te vinden.'

En Congo als het *heart of darkness*? 'Ik ken geen lichter land!' zegt van Reybrouck geagiteerd.

Compound

Het beeld van 'donker Afrika' is afschrikwekkend maar oefent evenzeer een grote aantrekkingskracht uit, bijvoorbeeld op internationale hulporganisaties. Van Reybrouck neemt stelling tegen 'de vrije markt van hulphandelaren'. 'Ik ben in Congo zoveel NGO's tegengekomen die bezig zijn met dezelfde initiatieven. Er is nauwelijks coördinatie. Je mag toch een bepaalde mate aan overleg en synergie ver-

wachten? In een stad als Goma in het oosten van Congo struikel je over de NGO's die een groot deel van hun tijd bezig zijn met profilering en publiciteit. Hoeveel zijn ze kwijt aan risicopremies? Ik heb in Kinshasa hulpverleners ontmoet die na een jaar in de *compound* nog nooit in de stad waren geweest!'

Toch wil hij niet alle hulp afschaffen. Van Reybrouck: 'Dan gooi je het kind met het badwater weg en geef je vrij spel aan een totale liberalisering. Ik houd mijn hart vast als ik eraan denk waartoe dat zal leiden. Ik zie Afrikaanse intellectuelen in toenemende mate met die gedachte sympathiseren. Ik vermoed dat dat te maken heeft met de verschuiving van opleidingen. Vroegere generaties Afrikaanse leiders studeerden in Parijs bij Sartre. Nieuwe generaties volgen studies aan de *London School of Economics*. Die denken stukken rechtser.'

Oprah

Niet zelden slaat de belangstelling voor Congo om in een hang naar het mystieke. 'Het is een idee van primitivisme,' zegt de schrijver, 'een ongrijpbaar Congo. Maar het heeft ook met erotiek te maken: veel mensen lezen verhalen over verkrachtingen, kindsoldaten, warlords en kindheksen net zo graag als die over pedofilie'. Het is die perverse belangstelling die Van Reybrouck er van weerhield meer dan één getuigenis van verkrachting aan het papier toe te vertrouwen. 'Ik had er vijfduizend kunnen optekenen. Maar ik stoor me aan de gretigheid waarmee dit soort verhalen geconsumeerd wordt. Natuurlijk is het gruwelijk, maar in de afgelopen jaren is er een industrie ontstaan ... het aantal documentaires ... op de sofa bij Oprah Winfrey ... het aantal prijzen dat Dennis Mukwege (de arts die verkrachte vrouwen behandelt, BL) heeft gekregen ... het aantal NGO's dat geld inzamelt...'

De schrijver memoreert een bezoek aan San-

kuru, een Congolese regio op driehonderd kilometer afstand van het gebied waar de verkrachtingen zich concentreren. 'Dit gebied is verstoken van mediagenieke troeven. Er is een ouderwets gebrek aan enige kans op iets. Er heerst volkomen armoede. Maar het gebied kent geen geschiedenis van verkrachting of hekserij en ontsnapt daarom aan elke aandacht.'

Cynisme

Renzo Martens, wiens film *Enjoy Poverty* inmiddels op tientallen internationale filmfestivals te zien is geweest, raadt de Congolezen aan om met de ellende hun voordeel te doen. Van Reybrouck, zijn woorden zorgvuldig kiezend: 'Het is een belangrijke film omdat Martens erin slaagt de mechanismen van onze perverse westerse manier van kijken te tonen. Maar enkele fragmenten vind ik erg hard. Op een bepaald moment zegt hij tegen een man in het gebied rond de evenaar dat er voor hem geen verbetering in zit, een man die voor een habbekrats loonarbeider is. Martens haalt zijn droom onderuit. Misschien heeft hij gelijk maar hoe kun je een bevolking die alles verloren heeft ook nog de dromen afpakken? Die houden mensen wellicht nog overeind.' Toen de schrijver de filmmaker hierop aansprak legde hij uit dat hij de kapitalistische logica speelde en tot het uiterste doordreef. 'Hij speelde de rol van het vleesgeworden cynisme; het vergt moed om je zo onsympathiek te maken,' zegt Van Reybrouck, die ook bij een vertoning van de film in Congo aanwezig was. 'Martens was erg zenuwachtig. Ik vond het moedig dat hij met de betrokkenen de discussie aanging. Het ging er stevig aan toe. Zijn toelichting suste de gemoederen een beetje maar veel mensen bleven nog lang rusteloos.'

BART LUIRINK IS HOOFDREDACTEUR VAN ZAM AFRICA MAGAZINE.

GELUIDEN

ONDER REDACTIE VAN BRAM POSTHUMUS

INTERNETONTDEKKINGEN

Waar vind je interessante nieuwe muziek?

Die vraag was tot 20 jaar geleden zeer eenvoudig te beantwoorden. Maar in Nederland is radio als bron van spannende

of uitdagende muziek afgevallen, en de verkoop van CD's is in een vrije val geraakt. Gelukkig hebben we het internet, met letterlijk duizenden radiostations. Google maar eens naar *Afrika goes Angeln*, of naar het Franse *AfrikaDjiguiTheatri*. Rond-deklok genieten met muziek van Tanger tot Tswane. Laat u vooral ook niet afschrikken door de (absoluut afgrijselijke) vormgeving van *MySpace* – daar is niemand minder dan de Nigeriaans-Franse zangeres/songschrijfster Asa doorgebroken. Gelukkig heeft ze inmiddels een eigen website: www.asa-official.com en een nieuwe CD: *Beautiful Imperfection*.

Nog een ontdekking: VQEE (www.myspace.com/vqee), woonachtig in Denemarken en met haar frisse Afropopgeluid inmiddels wereldberoemd in geboorteland Kenia. Inmiddels uitgerust met een CD, maar de marketing, ook naar Afrika, loopt via video en [www](http://www.vqee.com).

Op de hoogte blijven van meer nieuwe internetontdekkingen? Mooie gidsen staan op www.concertzender.nl, www.mixedworldmusic.com en www.charliegillett.com

VIJFTIG JAAR MUZIEK

AFRICA: 50 YEARS OF MUSIC 50 YEARS OF INDEPENDENCE Sterns Music

In de maand oktober vierde de wereld tegelijkertijd de verjaardag en de begrafenis van de Sony Walkman. Geen columnist liet de gelegenheid onbenut om te vertellen dat dit het einde was van de cassette (voor jongere lezers: uitvinding van Philips, een plat plastic doosje met een paar honderd meter flinterdunne magnetische metaaltape, waar je muziek op kon zetten). Daarmee stierf ook de kunst van het maken van compilaties. Die maakte je namelijk geheel exclusief voor beoogde en/of huidige geliefden, uitsluitend

op cassettes die vervolgens ook alleen maar op een Walkman konden worden afgespeeld... Compilaties bestonden natuurlijk al heel lang. 'The Best Of', 'Greatest Hits', 'Alle Dertien Goed!'. Bedoeld voor mensen die artiesten vooral kenden van de radio en alleen maar de hits in huis wilden hebben. Bedoeld ook voor platenbazen, die ieder succes tot op het bot willen uitmelken. Vandaar het eindeloze recyclen van het beste van de Beatles, BZN, Dire Straits, Lee Towers, Abba...

Maar wat moet je nou met een doos waar 18 CD's inzitten, die ruim een halve eeuw muziek willen samenvatten van onafhankelijk Afrika, een heel continent? Welnu: om te beginnen doe je net als de ontvanger van die oude compilatiecassettes. Je aanvaardt het cadeau met een glimlach, want laten we wel zijn: ruim 180

RECORDS

De Zuid-Afrikaanse kunstenaar Siemon Allen is geobsedeerd door het imago van Zuid-Afrika in de media. Na installaties met oude kranten, postzegels en briefkaarten laat hij in zijn nieuwe werk oude grammofoonplaten van Miriam Makeba zien. Hij verzamelde alles wat ze ooit uitbracht en liet het resultaat dit jaar zien in de Anderson Gallery in Richmond, Amerika. Het project loopt nog steeds door op www.flatinternational.org en www.siemonallen.org

GESCHIEDENIS

nummers uit bijna 40 landen voor nog geen vier euro per CD is bijna gratis. Je weet dat er een paar op zullen staan die je al kent: iedereen heeft wel ergens iets van Miriam Makeba of Manu Dibango rondslingeren. Maar je laat je ook graag verrassen. Voor wie nog nooit benoorden de Sahara geluisterd heeft staat er op de drie Noord-Afrikaanse CD's veel onbekends en aange-naams, naast de onvermijdelijke Khaled. Dat geldt ook voor de drie met muziek uit voormalige Portugese koloniën, inclusief de al even onvermijdelijke Cesaria Evora. Prachtig, maar er is meer. De overige twaalf CD's zijn strak-geografisch ingedeeld (West Afrika, Oost, Midden en Zuidelijk) en de selectie laat de oren hangen naar de smaak (en het auteursrechte-

lijk bezit) van de Ivoriaanse sterproducer Ibrahima Sylla. Geen beperking die het lusterplezier vermindert. De afstandsbediening mag in z'n mandje blijven. Want wie wil er nu doorzappen bij het meeslepende 'Kabu' van de Ethiopische Aster Aweke, het epische 'Mandjou' van Les Ambassadeurs en Salif Keita of het hilarische 'Condition Masculine' van de overleden Kameroense troubadour Francis Bebey? Zoveel verscheidenheid, zo weinig tijd... éénmaal alles afspelen en je bent al bijna een hele dag verder. En na die dag weet je hoeveel meer er nog te ontdekken valt. Dit cadeau zet aan tot nieuwe zoektochten naar meer en nieuwe compilaties, zoals die van Analog Africa bijvoorbeeld, of Ethiopiques. De Walkman is dood. Leve de iPod. Zet ze er alle 18 maar op.

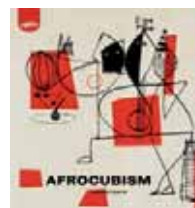
TIKEN JAH FAKOLY AFRICAN REVOLUTION Wrasse Records

Tiken Jah Fakoly, de Ivoriaanse vaandeldrager van de Afro-reggae, stuurt al zo'n tien jaar zijn radicale teksten de wereld in. Hij spaart niemand: de corrupte leiders van zijn land, voormalige kolonisten als Frankrijk, de hulpindustrie. Die thema's blijven behouden op 'African Revolution'. Wat nieuw is: de klank. Fakoly heeft de traditionele instrumenten van zijn nieuwe thuisland Mali ontdekt en daarmee horen we pas echte Afro-reggae. Beste illustratie: *Il faut se lever*: niemand zal Afrika komen veranderen. Sta op en doe het zelf.

CHEICK LO JAMM World Circuit

Hij zou zelf begin november naar Nederland komen, maar er bleek een onneembare barrière te staan tussen Cheick Lo en zijn fans: een afgewezen visumaanvraag. Gelukkig mag zijn nieuwste (en beste) CD wel ons land in. Licht, jazzy, Latijns, Senegalees. Met een klassieker van het oude Bembeya Jazz (*Il n'est jamais trop tard*), stukken die aan het al even eerbiedwaardige Orchestre Baobab doen denken en natuurlijk zijn geloofsbelijdenis aan de Baye Fall, de uniek Senegalese Moslimbroederschap waartoe hij behoort. Cheikh Lo speelt bijna ieder weekend wel ergens in Dakar. Een visum is niet nodig.

AFROCUBISM AFROCUBISM World Circuit

Producer Nick Gold wilde al heel lang een Mali-Cuba project maken en nodigde daartoe muzikanten uit beide landen naar Havana. Maar de Malinezen kregen hun visa niet op tijd rond en op de CD stonden dus alleen de Cubanen. Dat werd de *Buena Vista Social Club*. Het kan verkeren... Nu is er dan eindelijk, na veertien jaar, *Afrocubism*. Prachtig geproduceerd, maar toch werkt het niet. De Malinezen, veruit in de meerderheid, klinken erg Malinees met wat Cubaanse omlijsting. En de Cubaanse stukken klinken – wel, Cubaans met een beetje Mali eromheen gedrapeerd. Samensmelten doet het nergens. Is dat erg? Nee. Aangename achtergrondmuziek heeft ook zijn plek.

LAGOS PARADOX

Lagos is de snelstgroeiende stad op aarde. In de jaren 70 woonden er amper een miljoen mensen in de Nigeriaanse metropool; inmiddels wedijvert ze qua inwonertal met Nederland. Fotograaf Akintunde Akinleye registreert de vele veranderingen die de razendsnelle groei met zich mee brengen. Wie even met de ogen knippert heeft altijd iets gemist. Overal wordt gebouwd en gesloopt en geasfalteerd en omgeleid en afgebroken. Alles lijkt elkaar tegen te werken, maar de boel loopt nooit vast. Lagos leeft!

FOTO'S: AKINTUNDE AKINLEYE

BEKENT

De bekende Zuid-Afrikaanse activist **Zackie Achmat** belandde op zijn vijftiende in een politiecel. Nadat hij de namen van zijn vrienden noemde werd hij **ENIS** vrijgelaten. Nu vertelt hij, na een stilzwijgen dat meer dan dertig jaar duurde, waarom hij doorsloeg. 'Ik probeerde te vluchten uit mijn eigen lichaam. Deze schande, deze schaamte wilde ik zo snel mogelijk vergeten.'

DE HANDEN VAN EEN VADER kunnen van alles betekenen. Ze kunnen zijn kind liefdevol aanraken of pijnlijk straffen. Ze vertegenwoordigen een hardheid en een zachtheid die uitstijgt boven categorieën als mannelijk of vrouwelijk, kracht of zwakte. De raadselachtige aanraking door vaderhanden blijft kinderen vaak hun hele leven bij. ‘De *comrades* verwachten dat je je bekentenis aan de veiligheidspolitie nauwkeurig navertelt.’ Jean Naidoo was de enige die dat in december 1977 tegen me durfde te zeggen. Ze was mijn politieke mentor, 38 jaar oud, een jaar ouder dan mijn moeder. Net als mijn moeder had ze zes kinderen. Al vanaf haar vijftiende was ze betrokken bij de strijd tegen de apartheid.

Eerder dat jaar was ze veroordeeld tot drie maanden gevangenisstraf, omdat ze weigerde tegen mij en mijn vriend Azam Mohammed te getuigen. We hadden onze school in brand gestoken als protest tegen het racistische lesprogramma en omdat we boos waren op de leerlingen die weer naar school wilden na de grote scholierenopstand van 1976. Nu vroeg Jean me om mijn bekentenis nog een keer te doen. Wist ik nog wel iets van die bekentenis? Wilde ik de *comrades* wel vertellen wat ik had gezegd? Zouden ze ooit begrijpen waarom ik had bekend? Kon ik uitleggen hoe nutteloos de martelingen waren van inspecteur Dirk Vermeulen en zijn maat (wiens naam ik uit mijn geheugen heb gewist)? Niets hadden ze uit me gekregen. Hoe kon ik ooit de pijn, de afschuwelijke angst en de haat beschrijven die uiteindelijk wél tot mijn bekentenis leidden?

JEAN STIERF IN 1982 en ik heb mijn bekentenis nooit naverteld. Maar er ging geen dag voorbij zonder dat ik er aan dacht. Ik hoefde die last niet alleen te dragen – ik deelde hem met Aboeja (vader). Hij voelde zich gedwongen erover te praten, zoals hij eerder mij had gedwongen te praten. Ik, mijn vrienden, *comrades*, zelfs wildvreemden die toevallig in ons huis in Mitchells Plain, Kaapstad waren kregen met de regelmaat van de klok te horen hoe hij me had gedwongen te bekennen omdat hij zo bang was geweest voor de veiligheidspolitie. Mijn vader kon zichzelf niet vergeven; met elk woord leek hij vergeving te willen vragen aan zijn zoon. Ik heb hem ontelbaar vaak vergeven, maar de twijfel bleef aan hem vreten. Hij was een gevangene van de herinnering aan de gebeurtenissen in 1977.

In al zijn eindeloze versies van het verhaal kwam de bekentenis zelf – hoe en waarom ik die precies deed – nooit naar voren. Dat deel van het verhaal kon hij niet vertellen. Maar hij wist het wel, en het spookte ook nog steeds door mijn hoofd – vooral nu ik, meer dan dertig jaar later, eindelijk deze bekentenis schrijf.

Dit verhaal is voor mijn vader, die zijn hele leven heeft geworsteld met zijn handicap, met zijn familie, met zijn pogingen om een opleiding te krijgen, met zijn vele demonen, waaronder uiteindelijk zelfs een fundamentalistische godsdienstovertuiging. Dit verhaal is ook voor de vele prachtige kanten die hem zo bijzonder maakten – zijn liefde voor muziek, zijn kennis, leergierigheid, bereidheid tot discussie. Ik draag dit verhaal ook op aan Jean, en de andere *comrades* die in de gevangenis bleven terwijl ik er uit mocht. Maar ik schrijf het vooral voor mezelf.

OP 16 SEPTEMBER 1977 wilde ik naar de begrafenis van Steve Biko in King William’s Town gaan. Ik vertelde mijn familie dat ik bij tante Mia zou blijven slapen omdat ik daar in de buurt een vriend wou opzoeken. In werkelijkheid zou ik de volgende ochtend Jean en de

andere *comrades* ontmoeten. Het liep anders. Om zes uur ‘s ochtends maakte tante me wakker: ‘Je vader staat voor de deur met een stel blanke politiemannen. Ik heb ze gezegd dat ik niet wist of je er was. Ren als de bliksem naar de tuin en spring over de muur!’

Toen ik halfaangekleed over de muur aan het klauteren was, voelde ik ineens een hand op mijn been. Ik herkende de hand meteen – het was de hand die me ongenadig op mijn donder gaf als ik iets verkeerd had gedaan, de hand die liefdevol de bladzijden omsloeg als ik werd voorgelezen.

‘Kom mee, je hoeft niet bang te zijn. De politie wil je alleen wat vragen stellen. Ik ga met je mee,’ zei Aboeja. Ik wou hem dolgraag geloven, hoewel hij regelmatig loog – meestal over kleine dingen als cadeautjes, visites of bioscoopkaartjes. Ik keek over de muur en zag het steegje aan de andere kant. Hoe anders was mijn leven geweest als ik gewoon was gesprongen en weggerend! Maar ik deed het niet. Ik ging met mijn vader mee en ontmoette een stuk of vijf politiemannen. Ze waren naar mijn ouderlijk huis gegaan om me te arresteren, en toen ik daar niet bleek te zijn beloofde mijn vader ze alle medewerking om me te vinden.

TOEN IK IN DE POLITIEAUTO ZAT merkte ik al snel dat er iets mis was. We gingen niet naar het hoofdbureau aan Caledon Square maar naar de afgelegen politiestation van Gugulethu. Geboeid werd ik naar majoor Swart gebracht, die meteen zijn non-rationele opvattingen kenbaar maakte: ‘Of mensen nou wit, bruin of zwart zijn, ik behandel ze allemaal hetzelfde. Als ze communist zijn, maak ik ze dood.’ Precies op dat moment kwam mijn vader binnen. ‘Jongen, je moet goed samenwerken met majoor Swart en de andere politiemannen. Vertel ze alles!’ Majoor Swart pakte een stapel foto’s en legde ze voor me neer. Foto’s van mezelf en van mijn *comrades*, terwijl we toespraken hielden op school of over straat liepen. ‘Je bent een moslim,’ ging mijn vader verder. ‘Islam betekent overgave; overgave aan Allah, je ouders, en aan de regering. Je moet je overgeven. Vertel de majoor alles.’

Ik voelde tranen van woede opwellen. De majoor zag het en voegde toe: ‘Wij hebben niks op met de Nationale Partij of premier Vorster. Wij zijn de politie en wij werken voor de staat. Welke partij er ook aan de macht is – ons enige doel is om ervoor te zorgen dat er vrede, orde en veiligheid is.’

MAJOOR SWART SNEED HIER EEN KWESTIE AAN die me de rest van mijn leven zou bezighouden: de relatie tussen de staat, de regering en de macht. Op dat moment voelde ik echter alleen maar woede en angst. Ik kende mijn vader. Ik was inmiddels al wat langer dan hij, maar hij was veel sterker. Aboeja gaf mij, mijn broers, zussen en mijn moeder regelmatig een pak slaag. En nu wilde hij dat ik mijn vrienden verraadde.

‘Ze hebben Steve Biko vermoord. Ze hebben Imam Haroon vermoord, en honderden ongewapende kinderen. Ik zeg helemaal niks en ik haat je!’ schreeuwde ik.

Mijn vader liet alle schijn varen. ‘*Hou hom vas!*’ riep hij naar majoor Swart, en voor ik het wist regenden mijn vaders vuisten op me neer. Daarna trok hij zijn riem uit zijn broek, en gaf me ervan langs. Binnen een paar minuten zat ik onder de zwarte en blauwe plekken. Een stuk of vier blanke politiemannen stonden in de deuropening te kijken. ‘Je hebt een goede vader. We zouden meer van zulke mensen moeten hebben,’ sneerden ze.

(In de jaren die volgden zag ik mijn vader wel eens aandachtig naar zijn handen kijken. Ik vroeg me dan altijd af of hij zich deze klappen herinnerde.)

IK HUILDE NIET. Dat zou ik nooit doen. Ik zei ook niks. Mijn vader sprak nog met de majoor in een andere kamer en ging toen weg. Ik probeerde te vluchten uit mijn eigen lichaam. Deze schande, deze schaamte wou ik zo snel mogelijk vergeten. Samen met ongeveer honderd jongens, allemaal een jaar of vijftien, werd ik in een cel gegooid zonder dekens of toiletvoorzieningen. Toen ik wou gaan zitten zag ik twee grote ratten die me vragend aankeken. Ik bleef dus maar staan en kon aan niets anders denken dan aan de schande van mijn vader. Later haalde de veiligheidspolitie me uit mijn cel. Ik werd naakt aan een verwarmingsbuis geketend en zo lieten ze me acht uur lang staan. Weer kreeg ik foto's te zien en weer weigerde ik mijn comrades te identificeren.

's Avonds werd ik naar het bureau aan Caledon Square gebracht. Daar ontmoette ik de gevreesde sergeant Spyker van Wyk. Zijn broer Andries was er ook. Volgens de verhalen hadden de gebroeders, onder andere, een spijker door Ahmed Osmans penis geslagen, het been van Stephanie Kemp gebroken en Imam Haroon vermoord. Ze hadden allebei enorm grote handen. Ik had al die tijd nog geen minuut geslapen en niets gegeten en was volkomen gedesoriëteerd. Pen en papier lagen op tafel. De broers zeiden niks en staarden me alleen maar aan. Na een hele tijd schreeuwde Spyker ineens: 'Schrijf! We willen alles weten. En denk maar niet dat je ons voor de gek kan houden, want we weten alles toch al.'

Zoals ontelbaar veel gevangenen voor mij antwoordde ik: 'Als je alles al weet, waarom moet ik dan nog iets opschrijven?'

Spyker lachte alleen maar. 'Je vader komt je snel opzoeken. We kunnen je zo lang vasthouden als we willen. Je zal nooit meer daglicht zien.'

Daarna werd ik naar het politiebureau van Sea Point gebracht.

TUSSEN SEPTEMBER EN DECEMBER 1977 luisterde ik naar de golven die op de rotsen buiten het politiebureau sloegen. Het leek alsof mijn cel op een eiland stond. Als ik sliep werd ik geplaagd door visioenen over mijn vader. Zijn moeder, mijn oma, stopte hem in zijn jeugd vaak achter slot en grendel omdat hij misvormde voeten had. Ze was bang dat haar gezin met de nek aangekeken zou worden als de mensen mijn vader zouden zien. Aboeja leerde zichzelf lezen en luisterde hele dagen onafgebroken naar de radio. Hij was dol op zingen. Het insmeren en zwachtelen van mijn vaders voeten was een dagelijks ritueel. Hij droeg altijd speciale schoenen. Ik zou, jaren later, vaak naar Sea Point moeten om ze te laten repareren. Toen mijn vader stierf, sprak de Imam over hoe mijn vader eindelijk langs de huizen van Mitchells Plain ging om geld in te zamelen voor de bouw van een moskee. De Imam zei dat mijn vaders misvormde voeten in de hemel genezen zouden worden. Toen ik dat hoorde, wenste ik van harte dat de hemel zou bestaan. Maar toen ik in mijn cel zat riep het kenmerkende, slepende geluid van zijn naderende voetstappen de meest afschuwelijke angst in me op.

Het politiebureau van Sea Point zal vol met dronkelappen en kruimeldieven; veelal mensen die ooit wel hadden gefunctioneerd in de blanke maatschappij maar nu om de een of andere reden buiten de boot waren gevallen. Hun geschreeuw en gelach verlichtten mijn angst en

'Je hebt een goede vader. We zouden meer van zulke mensen moeten hebben,' sneerden ze.

‘De leiders zitten lekker in hun grote huizen terwijl ze kinderen zoals jij het vuile werk laten opknappen.’

FOTO: DAVID GOLDBLATT/SOUTH PHOTOGRAPHS/AFRICA MEDIA ONLINE

ZACKIE ACHMAT (1962) is al sinds zijn jeugd lid van het ANC. Hij werd tijdens de apartheid meermalen gevangen gezet. Begin jaren negentig streed hij met succes voor een bepaling in de nieuwe grondwet die de ‘vrijheid van seksuele oriëntatie’ garandeert. Vervolgens was hij een van de eerste Zuid-Afrikanen die bekend maakte hiv-besmet te zijn. Achmat richtte de Treatment Action Campaign op, een organisatie die toenmalige regering-Mbeki dwong om het catastrofale AIDS-beleid om te gooien. Achmat, door de New Yorker omschreven als ‘de belangrijkste dissident van Zuid-Afrika sinds Nelson Mandela’ weigerde iedere behandeling totdat de regering AIDS-remmers algemeen beschikbaar maakte.

Achmats organisatie blijft ook vandaag een belangrijke luis in de pels van de regering. Zackie Achmat trouwde in 2008 met mede-activist Dalli Weyers en woont in Kaapstad.

eenzaamheid enigszins, net als het gestuiter van tennisballen op de baan naast het politiebureau.

Als ik op de WC-pot ging staan kon ik door een raampje kijken. Het enige wat ik kon zien was de klokkentoren van Christian Brother’s College. Ik kijk nog steeds regelmatig op die klok, om net als vroeger te wensen dat de wijzers op een of andere magische manier de tijd konden veranderen.

IK HAD DE EERSTE TIJD geen enkel contact met andere mensen. Ik mocht me niet wassen of andere kleren aantrekken. Mijn matras krioolde van de luizen – het feit dat ik zo ontzettend stonk hielp gelukkig om ze een beetje op afstand te houden. Ik had niks te lezen – de Bijbel en de Koran had ik geweigerd. Soms dacht ik dat ik krankzinnig zou worden. De gedachte aan zelfmoord spookte regelmatig in mijn hoofd. Maar ik bleef ervan overtuigd dat ik voor een goede zaak streed, en dat hield me op de been.

Inspecteur Vermeulen en zijn maat kwamen langs op een donderdagavond. Ze sloegen me zo hard dat ik mijn eigen naam niet eens meer wist. Ze lachten me uit toen ik ze smeekte te stoppen. Ik werd boos, schold ze uit en daagde ze uit me te doden. Toen gingen ze weg. Ze legden nog wel pen en papier voor me neer en zeiden: ‘Schrijf alles op. We komen snel terug.’

De dag erna kwam Aboeja me opzoeken. Ik hoorde het gekraak van zijn schoenen al van ver aankomen. Hij had eten bij zich, door mijn tante gekookt. Aboeja maakte een erg sombere indruk, maar begon meteen met het oude liedje: ‘Heb je ze alles al verteld? Namen, adressen, plannen. Alles moet je opschrijven, ook de namen van de leiders die lekker in hun grote huizen zitten terwijl ze kinderen zoals jij het vuile werk laten opknappen.’

Ik stopte met eten. ‘Ga alsjeblieft weg,’ zei ik. ‘Zeg gewoon dat alles goed gaat thuis en laat me verder met rust.’

Toen pakte mijn vader me bij mijn hoofd en gooide me op de grond. ‘Rotjong! Je moeder ligt dankzij jou in het ziekenhuis. Ze gaat dood dankzij jou. Je moet alles vertellen zodat je snel wordt vrijgelaten en je moeder kunt zien!’

Ik moest huilen. ‘Aboeja, hoe moet ik dan met mezelf leven? Ik zal al mijn vrienden kwijtraken, mijn zelfrespect. Ik zal een verrader zijn.’ ‘Pech gehad, jongen,’ zei hij onverschillig. ‘In deze wereld loopt alles nou eenmaal niet precies zoals we willen. Zeg je gebeden en vertel de politie alles!’

Mijn vader ging weg. Hij zag de minachting niet op het gezicht van de politieman die hem naar buiten liet.

IN DE DAGEN die volgden werd het steeds drukker in de gevangenis. De cel naast de mijne was altijd leeg gehouden om mijn isolatie te vergroten, maar er waren inmiddels zoveel gevangenen dat dat niet meer kon. Mijn nieuwe buurman heette Ronnie, een jongen die opgepakt was omdat hij sex had met een blanke man op het strand. Ronnie probeerde me op te vrolijken door te vertellen over zijn avonturen. Hij legde me omstandig uit hoe je blanke mannen op kon pikken. De grootste rijkdom die je in de gevangenis kon bezitten was een sigaret. Ronnie had er een, en hij gaf hem aan mij, hoewel ik nog nooit gerookt had. Een hele dag heb ik met die sigaret in mijn hand gezeten en me voorgesteld hoe het zou zijn als ik hem zou oproken. Uiteindelijk deed ik het niet en gaf ik hem terug aan Ronnie.

Niet alle politiemannen waren slecht. In 1976 viel Zuid-Afrika Angola aan, en veel blanke jongens hadden geen zin om in die dubieuze en clandestiene oorlog te vechten. Als ze bij de politie gingen hoefden ze niet in het leger (de dienstweigeraars wisten toen natuurlijk nog niet dat de politie later ingezet zou worden om in de townships op ongewapende burgers te schieten).

Een van de dienstweigeraars was Marcus, een Joodse jongen. Veel blanke politiemannen waren overtuigd antisemiet. Marcus moest elk weekend werken, omdat ze dachten dat hij zou gaan bidden als hij op zaterdag vrij had. Vaak kwam hij op zaterdagmiddag bij me langs om me oude kranten en fruit te geven. Soms mocht ik zijn radio lenen. Zo hoorde ik dat een heleboel organisaties inmiddels verboden waren, waaronder de Black People's Convention van Steve Biko. Veel comrades waren inmiddels gearresteerd, maar de opstand breidde zich steeds verder uit over Zuid-Afrika.

MIJN VADER KWAM op de laatste vrijdag van oktober terug. Ik had nog steeds geen bekentenis gedaan. Hij was woedend. 'Het gaat steeds slechter met je moeder. Binnenkort gaat ze dood. Je moet snel een bekentenis doen, je wil toch zeker niet je moeders dood op je geweten?' Toen fluisterde hij in mijn oor: 'Vertel ze de waarheid, en als je dat niet kan verzin je maar wat. Ik heb Kiraabs (gebedsboeken) bij me. Bid voor je moeder!'

Ik wist niet wat ik moest doen. Ik smeekte hem meer over mijn moeders toestand te vertellen, maar dat wou hij niet. Toen hij weg was probeerde ik in mijn hoofd een bekentenis op te stellen. Ik verzon verschillende versies. De ene keer nam ik de schuld van alle branden op me, ook al had ik maar één brand gesticht. Dat zou nogal dom zijn, en niemand zou me geloven. Daarna verzon ik een versie waarin ik de verantwoordelijkheid had over boycots en protestmarsen. Maar ik kreeg niks op papier. Ronnie was inmiddels op vrije voeten, dus ik had niemand om mee te praten.

De volgende dag kwam Marcus langs. Hij kon weinig doen, behalve mijn hand vasthouden terwijl ik huilde. Uiteindelijk besloot ik toch dat ik een bekentenis moest schrijven. Na een hele dag tobben en schrijven gaf ik maandag een stuk van veertien pagina's aan de politie. Er stond in hoe ik schuldig was aan boycots en brandstichting. Ik noemde ook de namen van vrienden waarvan ik wist dat ze al in de gevangenis zaten.

IK VOELDE ME LEEG. Ik bonkte met mijn hoofd tegen de muur van de cel en wenste mezelf dood. Ik riep de namen van de mensen die ik meende te hebben verraden en ook van hen die ik niet genoemd had in mijn bekentenis. Op de een of andere manier doemde het beeld van mijn vader die door zijn moeder was opgesloten steeds op in mijn hoofd. Ik probeerde ook aan mijn moeder te denken, maar dat lukte moeilijk. Ik kon niet slapen of huilen. Zelfs stilzitten kon ik niet. Na een dag kwam iemand van de veiligheidspolitie langs. Hij gooide mijn bekentenis voor me op de grond. 'We willen dat je 'm opnieuw schrijft. Vertel de waarheid!' snauwde hij.

Ondanks mijn pogingen te bekennen, en mijn Aboeja's hulp bij de politieonderzoekingen, duurde het nog zeven weken voor ik vrij kwam. Ze belden mijn vader in die periode op om te zeggen dat ik zelfmoord had gepleegd. Uiteindelijk namen ze toch genoegen met mijn eerste bekentenis.

OP 18 DECEMBER 1977 werd ik eindelijk vrijgelaten. Toen ik thuiskwam was mijn moeder er niet. Ik dacht eerst dat ze dood was, of misschien wel weggerend. Daarmee dreigde ze altijd. Ze kon erg goed rennen. Ik weet nog hoe ik op mijn zesde bij mijn oma ging logeren, en toen de trein vertrok uit het station van Johannesburg rende mijn moeder een heel eind mee – een van de droevigste herinneringen uit mijn leven.

Mijn broers en zussen waren er wel allemaal. Mijn tante Mia was speciaal eerder uit haar werk gekomen om me te zien. Haar vijfjarige zoontje omhelsde me en begon te huilen als een volwassene. Tante vertelde me ondertussen dat mijn moeder een zenuwzinking had gehad en in het ziekenhuis lag.

1977 was het jaar waarin ik in de gevangenis belandde en gemarteld werd. Het bleek ook het jaar te zijn waarin mijn moeder een scheiding had aangevraagd. Ze was verliefd geworden op een andere man. Spoedig na de scheiding stierf hij echter, waarna mijn moeder in een zware depressie belandde. Terwijl ik in de gevangenis zat was ze inderdaad weggerend, maar niet helemaal op de manier die ik me had voorgesteld. Ze was poedelnaakt uit de psychiatrische afdeling van het Grote Schuur-ziekenhuis ontsnapt en helemaal naar het badhuis van Salt River gelopen, waar onze familie vroeger altijd onder de douche ging toen we nog geen badkamer hadden. Daarna werd ze in het gesticht gestopt. De avond na mijn vrijlating ging ik samen met Aboeja bij haar op bezoek. Ik kon alleen maar huilen.

SPOEDIG HIERNA MAAKTE de regering bekend dat voortaan elke brandstichter minimaal vijf jaar gevangenisstraf zou krijgen. Dertig van mijn vrienden gingen de cel in, overigens niet dankzij mijn bekentenis.

We waren allemaal nog kinderen. De volwassen wereld van vaders, politiemannen, rechters, politici en gevangenisbewakers deed ons wankelen, maar we bleven geloven in een wereld die we zouden kunnen veranderen.

Mijn vader veranderde. Toen ik later voor de tweede keer de cel in moest sloot hij zich aan bij de comrades in Mitchells Plain. Hij organiseerde stakingen en protestmarsen. Hij sloeg mijn moeder niet meer toen ze uit het gesticht kwam, en na verloop van tijd hertrouwden ze. Hij raakte zelfs betrokken bij de oprichting van het United Democratic Front. Ik heb nog een zwart-witfoto waarop hij een protestkrantje uitdeelt samen met Trevor Manuel, Marcus Solomon, Zeldá Holtzman, Johnny Issel, Margie Lewis en Kevin Patel.

Samen liepen we door de straten van onze buurt, ik op mijn slippers en hij op zijn speciale schoenen. Ondanks alles wat er gebeurd was hield ik van hem.

Jammer genoeg duurde deze periode van verzoening niet zo lang. In de nasleep van de Iraanse revolutie verspreidde de fundamentalistische Islam zich razendsnel door de Kaap. Mijn tante Mia, ooit een baken van religieuze tolerantie, transformeerde van het ene op het andere moment in een karikatuur van een gelovige. Ook de afstand tussen mij en mijn vader veranderde plotsklaps in een gapend gat.

Pas in 1996 raakte ik de handen van mijn vader weer aan. Ze waren koud, want hij was even daarvoor onverwachts overleden. Nog steeds zoek ik een manier om alle dubbelzinnige gevoelens te verwoorden die ik krijg als ik aan mijn vader denk. Ik zal in ieder geval nooit vergeten hoe zijn handen voelden.

RUAN HOFFMANN

FOTO'S: ELSA YOUNG

CV
Ruan Hoffmann (1971, Zuid-Afrika)

SPECIALITEIT: Keramiek. Hoewel Hoffmann nooit een formele opleiding heeft gevolgd, werkt hij al 20 jaar met keramiek. Hij heeft zich inmiddels ontwikkeld tot de meest vooraanstaande Zuid-Afrikaanse kunstenaar op zijn gebied.

MISSIE: 'Ik wil iets maken dat er op het eerste gezicht gewoon mooi uit ziet, maar ook nog wat te zeggen heeft als je er beter naar kijkt.'

PIONIER: In 2005 had Hoffmann een tentoonstelling in de Franchise Gallery in Johannesburg. Dat was de eerste grote kunstkeramiek-tentoonstelling in Zuid-Afrika ooit. Sindsdien rijst zijn ster snel. Inmiddels heeft hij geëxposeerd in binnen- en buitenland. Afgelopen jaar was hij artist in residence bij de Thami Mnyelestichting in Amsterdam.

AMSTERDAM: 'Ik heb er drie maanden gewoond, en dat heeft grote invloed gehad op mijn werk. Ik haalde overall inspiratie vandaan: oude stadspattingen, een fietstocht door het Vondelpark, nieuwsberichten, muziek die ik hoorde...'

HANDELSMERK: Hoffmann staat bekend als een groot vakman met een verfijnd oog voor detail. De kwetsbaarheid van keramiek weet hij op een bijzondere manier te gebruiken om persoonlijke vraagstukken over bijvoorbeeld identiteit en sexualiteit te behandelen.

MISBAKSELS: 'Iedereen die keramiek gebruikt weet dat het materiaal beperkingen heeft. Er gebeurt nou eenmaal regelmatig wat onverwachts bij het bakken. Maar de misbaksels maken het juist spannend. Je weet nooit wat er uit de oven komt.'

SERVIESGOED: 'Nee, je kunt niet eten van mijn borden. Het feit dat iedereen dat vraagt geeft wel aan hoe mensen over keramiek denken... maar ik ben een kunstenaar, geen pottenbakker!'

Tussen 3 en 29 maart 2011 exposeert Hoffmann in de iArt Gallery in Kaapstad (www.iart.co.za). ZAM biedt tien unieke borden van te koop aan. Kijk op de servicepagina voor meer informatie.

Pag 29: Intrusive Thoughts; Pag 30: Waiting For The World To End; Pag 31 van boven naar beneden: All Hope Is Lost, Night Sweats, Hell Boy, Let It Go, Amsterdam Lunch With Louis Dirk And Corne.

WOORDEN

ONDER REDACTIE VAN INGEBORG VAN BEEKUM

POËZIE | Oath

I swear

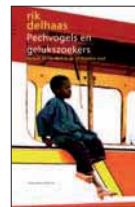
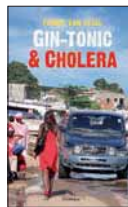
*she doesn't cut herself
I swear she is in love
with living. The wrist
the fingers shine –
the cloth
she wears, walks past
can only confess
the joy.*

De Keniaanse **Sitawa Namwalie** is de vrouw achter *Cut off my Tongue*, een poëzieperformance met spoken word, muziek en beweging, gebaseerd op 23 van haar eigen gedichten. Veel van haar poëzie is te vinden op de blog *Mad Kenyan Woman*.

Namwalie is een van de aanwezige auteurs op het Kwani Litfest in december. Dit jaarlijkse literaire festival brengt Afrikaanse en internationale poëten en schrijvers samen in Nairobi. Blog: madkenyanwoman.blogspot.com
Kwani Litfest: www.kwani.org

Stad van de toekomst

NON-FICTIE | Femke

van Zeijl, *Gin Tonic en Cholera* (Uitgeverij Artemis&Co)

Rik Delhaas, *Pechvogels en Gelukszoekers* (Uitgeverij Contact)

Literaire boeken met Afrikaanse stedenportretten kom je niet elke dag tegen. Dat er twee van zulke boeken tegelijk verschijnen is hele-

maal opmerkelijk. In totaal worden dertien steden in negen verschillende Afrikaanse landen beschreven, en dat biedt een ongeken- de kans om de hedendaagse Afrikaanse urbane cultuur te leren kennen.

Wie hoopt op een gebalan- ceerd perspectief, eens afwij- kend van de overbekende klaagzang over het continent, komt deels aan zijn trekken met *Gin Tonic en Cholera* en *Pechvogels en Gelukszoekers*. Het is voor geen enkele auteur eenvoudig om niet te worden overdonderd door de ontegenzeggelijke armoede,

maar er zijn in Afrikaanse steden genoeg hoopgevende dingen te vinden.

Stormachtig

Femke van Zeijl lukt het goed om dit spanningsveld tus- sen ellende en hoop weer te geven. Het hemelschreiende portret van Bukavu laat je bijvoorbeeld sprakeloos, maar Van Zeijl maakt ook meteen duidelijk dat het om een specifiek geval gaat dat beslist niet in alle Afrikaanse steden speelt.

Haar boek beslaat zes hoofd- stukken van gelijke lengte. Dit is een gelukkige opbouw,

FOTO: ANTONY KAMINIU/AFRICA MEDIA ONLINE

die het toelaat om de diepte in te gaan. In elk hoofdstuk komen bewoners aan het woord, die vanuit hun verschillende achtergrond en leeftijd hun visie geven op hun stad. Zo ontstaat een afgewogen en overtuigend portret. Het boek wordt geïllustreerd met aantrekkelijke stadsplattegronden, die de lezer telkens doen terugbladeren.

Van Zeijl heeft naast metro- en secundaire steden als Jinja en Bobo-Dioulasso geportretteerd. Dat is een goede zaak, want de interesse voor de Afrikaanse stad

bepert zich op het ogenblik voornamelijk tot de metropolen, terwijl de kleinere steden momenteel ook een stormachtige ontwikkeling doormaken.

Elke stad is natuurlijk uniek, maar er zijn overkoepelende thema's die spelen in veel Afrikaanse steden, ook in steden die niet besproken worden. Zo komt bijvoorbeeld het vraagstuk van openbaar vervoer aan bod, wordt de koloniaal geconstrueerde scheiding tussen de formele en de informele stad beschreven, net als de verlamme-nde werking van

>> Zie vervolg pag. 34

LEESLADDER

ROMAN | Stéphane Audeguy, *Wij, de anderen* (Uitgeverij Cossee)

Fotograaf Pierre ontvlucht Parijs om in Kenia een rustplaats te vinden voor zijn overleden vader, die hij nauwelijks heeft gekend. Het wordt een indrukwekkende reis langs Keniaanse landschappen, geschiedenis en gebruiken. Prachtig verteld vanuit het perspectief van de geesten van voorvaders van de hoofdpersonen.

MEMOIRE | Douglas Rogers, *The last resort - memoir of Zimbabwe* (Jonathan Ball Publishers)

Reisjournalist Rogers realiseert dat zijn New Yorkse leven een routine geworden van take-away latte's en oppervlakkige gesprekken in cocktailbars. Het echt avontuur speelt zich af in de achtertuin van zijn ouders, in Zimbabwe. Bekijk de trailer van de gelijknamige documentaire op www.youtube.com/user/zammagazine

VERHALEN | Uwem Akpan, *Zeg dat je bij hen hoort* (Uitgeverij Brandaan)

Say you're one of them, eerder flink gehyped door Oprah, is geheel terecht vertaald in het Nederlands. In 2009 won de schrijver met deze bundel de Commonwealth Writer's Prize voor het beste Afrikaanse debuut. Het boek is een verzameling onvergetelijke en schokkende verhalen over vijf kinderlevens in verschillende Afrikaanse landen.

SERIE | Chuma Nwokolo, *The ransom letters of Sisi Eko* (<http://blogs.african-writing.com/chuma/archives/1147>)

Chuma Nwokolo, hoofdredacteur van *African Writing Magazine*, schreef een verhaal bestaande uit zes brieven van een vrouw aan de ontvoerders van haar man. Elke dag publiceert Nwokolo een vervolgbrief op zijn blog. De auteur belooft meer verhalenseries, dus houdt zijn site in de gaten

De biecht van Roger Casement

ROMAN | Mario Vargas Llosa, *El sueño del celta* (Uitgeverij Aguilar, vanaf mei in het Nederlands bij uitgeverij Meulenhoff).

'Mijn plan was eigenlijk om langer in Boven-Congo te blijven, maar als ik nog langer

blijf zal ik waarschijnlijk niet eens meer in staat zijn mijn rapport te schrijven. Geen normaal mens kan maanden in de hel verkeren zonder zijn verstand te verliezen. Er is iets voorgoed geknapt in mijn hoofd. Wie weet sta ik, als ik hier blijf, binnenkort zelf wel zweepslagen uit te delen en handen af te hakken, tussen de lunch en het avondeten door, zonder me ergens druk over te maken of zelfs mijn eetlust maar te verliezen.'

In de eerste roman sinds bekend werd dat hij de Nobelprijs heeft gewonnen gaat de Peruaanse schrijver Mario Vargas Llosa verder op het pad dat hij een poosje terug insloeg. Met *El sueño del celta* schrijft hij wederom een roman over een controversiële historische figuur. De hoofdpersoon is deze keer de Ierse held/

Britse verrader Roger Casement.

Bijna 100 jaar na zijn executie voor zijn rol in de Paasopstand is zijn lichaam nog steeds niet begraven in zijn thuisstreek in Noord-Ierland. Voortdurende onenigheid tussen Katholieken en Protestanten staat Casements laatste wens nog altijd in de weg.

Afschuw

Waarom veranderde hij plotseling van een voorbeeldige Britse ambtenaar in een rebel die met de Duitse regering onderhandelde tijdens de Eerste Wereldoorlog? En hoe zit het met de belastende 'zwarte dagboeken' die tijdens zijn rechtszaak plotseling opdoken en waaruit zou blijken dat hij pedofiel was? Casements verhaal wordt verteld als een soort biecht, waarin de veroordeelde hoofdpersoon terugkijkt op zijn leven. Het verblijf in Congo als ambtenaar van de Britse koloniale dienst blijkt het grote omslagpunt in zijn carrière. De aanvankelijke afschuw over wat zich in de Congo afspeelt maakt na een tijdje plaats voor afschuw over zijn eigen hypocrisie. Daar staat hij, een Ier,

FOTO: TOPFOTO.CO.UK

die de bezetter van Ierland helpt om Afrika te bezetten.

De schrijver aarzelt niet om kritisch te zijn, maar benadrukt de menselijke eigenschappen van Casement. Het resultaat is een prachtige historische roman, verteld in haarscherp proza. (Larry Nolen)

>> Vervolg van pag. 33

het patronagesysteem binnen een democratie naar (opgelegd) westers voorbeeld. Een van de belangrijkste thema's is de groeiende kloof tussen rijk en arm. Deze kloof wordt in beide boeken terecht neergezet als de grootste bedreiging van de leefbaarheid van de Afrikaanse stad.

Goudvink

Rik Delhaas gebruikt de legendarische stedenportretten uit Italo Calvino's *Onzichtbare Steden* als model om te begrijpen hoe de Afrikaanse stad verschilt. Dat is begrijpelijk, want de Afrikaanse stad toont aspecten die een Westering onbekend zijn.

Delhaas portretteert drie pre-koloniale Afrikaanse steden op Calvino-achtige wijze. In deze naar meer smakende verhalen raakt hij aan belangrijke eigenschappen van de Afrikaanse stad. Het portret van Kuba, de verdwenen hoofdstad van het gelijknamige rijk in Congo roept een diep nostalgisch gevoel op. Het verhaal van de reizende hoofdstad van de Ethiopische keizer in gevecht met de Mohammedaanse krijgsheren herinnert aan vertellingen over onze eigen Karel de Grote.

Delhaas bedient zich van verschillende stijlvormen in zijn portretten: journalistieke observatie, biografie, legende, persoonlijke getui-

genis. Dit geeft het boek een heterogeen karakter, maar toch valt het niet uit elkaar. In zijn hedendaagse portretten vervalt Delhaas soms wel enigszins in lamentatie. Eigenlijk is het jammer dat het intrigerende portret van het Zuid-Afrikaanse goudvinkje Maponya in Soweto aan het einde van het boek komt; het eerste verhaal, over de Keniaanse pechvogel Makoli op weg naar Nairobi, overtuigt namelijk veel minder.

Het boek van Van Zeijl eindigt met een portret van Bobo-Dioulasso in Burkina Faso, en dat is waarschijnlijk geen toeval. Het is dit hoofdstuk dat een belangrijke sleutel vormt tot de rol van

de Afrikaanse stad op het wereldtoneel. Dat er in de Afrika meer valt te zien dat olifanten en witte stranden is hier nog niet zo bekend. Maar in de steden borrelt en bruist het op het gebied van hedendaagse kunst en cultuur. Ondanks het feit dat sommige steden volgens de Habitat-normen zo ongeveer uit louter sloppenwijken bestaan, ondanks het feit dat je je afvraagt hoe de mensen hun hoofd boven water houden, er heerst in veel Afrikaanse steden een creatieve geest die ons nog versteld zal doen staan. (Antoni Folkers)

STEMMEN

HET OPINIEKATERN VAN ZAM

Is 'goede' chocolade de oplossing?	35
Diamantenkoorts	37
Landjepik voor gevorderden	38
De profeet Madiba	39
Buiten de grenzen van de moderne wereld	41
Column Mike van Graan	42

Is 'goede' chocolade de oplossing?

In de aanloop naar Sinterklaas verschenen er opgewonden berichten in de pers: 95% van de chocoladeletters is dit jaar eerlijk, duurzaam en zonder kinderarbeid geproduceerd. Goed nieuws? Eric Mwamba plaatst kanttekeningen.

De internationale opinie wordt steeds uitgesprokener als het om kinderarbeid gaat. Ongecertificeerde cacao zou geboycot moeten worden, klinkt het vaker en vaker. De belangrijkste cacao producent ter wereld, Ivoorkust, krijgt een immer toenemend aantal waarnemers over de vloer. Een op de vier kinderen ten zuiden van de Sahara is immers actief op de arbeidsmarkt, berekende het International Labour Office, en in Ivoorkust is de situatie weinig anders. 'Er werken nog steeds honderdduizenden kinderen op de cacao plantages,' schreven onderzoekers van de Amerikaanse Tulane University onlangs in een spraakmakend rapport. 'De politie is niet in staat om op te treden,'

voegden ze er bezorgd aan toe. De meeste kinderen werken op land van hun families – zonder salaris, waardoor de waarnemers spreken over kinderslavernij.

In landen als Nederland wordt vaak gedacht dat consumenten de macht in handen hebben. Als we hier maar Fair Trade-cacao kopen en de besmette cacao links laten liggen, zal de wet van vraag en aanbod vanzelf in werking treden. Kinderarbeid zal vanzelf worden uitgeroeid. Kinderen zullen naar school gaan in plaats van op het land te zwoegen.

Ongeveer 4% van de Ivooriaanse cacao voldoet momenteel aan de internationale Fair Trade-regels, of equivalenten daarvan. Is het een goed idee om de overige 96% te boycotten? Om die vraag te beantwoorden moeten we

ons afvragen waarom zo'n groot percentage van de cacao 'fout' is.

Alternatief

Er zijn, op het eerste gezicht, verklaringen die liggen in Ivooriaanse tradities. In boerenfamilies is het al eeuwenlang de gewoonte dat de kinderen meehelpten op het land. De verschillende taken worden naar leeftijd een lichamelijke kracht verdeeld. Bij enkele families gaat dit nog steeds zo, maar door schaalvergroting is op veel plantages tegenwoordig sprake van regelrechte uitbuiting. In geen enkel geval vormen tradities een vergoelijkking voor kinderarbeid. Anno 2010 horen kinderen gewoon op school.

Een veel belangrijker verklaring voor kin-

derarbeid is de economische situatie op het platteland. De cacao regio is straatarm. De infrastructuur is achtergebleven en verwaarloosd, scholen ontbreken, er is geen geld, geen ander werk. Er is simpelweg geen alternatief – kinderen moeten werken op de cacao plantages.

Maar waarom is er geen alternatief? De cacao zorgt voor 40% van het Ivoiriaanse nationale inkomen! De Ivoiriaanse regering verdient jaarlijks vele miljoenen aan exportheffingen! Wat gebeurt er met al dat geld?

De Ivoiriaanse regering neemt veel, maar geeft weinig. De gewone cacao-boer moet veel moeite doen om zelfs maar een droge boterham te verdienen. In het licht hiervan is het niet vreemd dat de Fair Trade-certificaten een kleine hype geworden zijn onder de cacao-boeren. Een certificaat betekent immers een hogere prijs. De voorwaarden zijn echter streng - en terecht, want zonder strenge voorwaarden geen echte

Fair Trade-cacao. Maar hoe kan een boer duurzaam verbouwen als er geen fatsoenlijke infrastructuur is? Hoe kan hij zijn kinderen van het land houden als er geen school is?

‘Westerse consumenten zouden helemaal niet bezig moeten zijn met het kopen van goede of het boycotten van foute chocola’

Verantwoordelijkheid

Het lage percentage boeren dat daadwerkelijk een certificaat heeft weten te bemachtigen is veelzeggend: het is in veel gevallen te moeilijk om aan alle eisen te voldoen. Dan moeten die Fair Trade-organisaties voor meer scholen

zorgen, zult u misschien zeggen. En ook voor een infrastructuur, meer geld, ander werk, een betere toekomst...

Fair Trade-cacao is een goede zaak, en draagt zeker bij aan het terugdringen van kinderarbeid. Maar het is niet de oplossing voor alle problemen. Als de Ivoiriaanse regering eens wat geld in het platteland zou investeren in plaats van Westerse organisaties de kastanjes uit het vuur te laten halen, zou kinderarbeid in een vloek en een zucht verleden tijd zijn. Er is geld zat voor een fatsoenlijk onderwijssysteem, waarom wordt het daarvoor niet gebruikt?

Westerse consumenten zouden helemaal niet bezig moeten zijn met het kopen van goede of het boycotten van foute chocola. Het wordt tijd dat de Ivoiriaanse regering zelf eens verantwoordelijkheid neemt.

ERIC MWAMBA IS EEN CONGOLESE JOURNALIST. HIJ WERKT IN IVOORKUST EN IS VOORZITTER VAN HET FORUM FOR AFRICAN INVESTIGATIVE REPORTERS.

De buitenechtelijke relatie van de vrouw van de Zimbabwaanse president Robert Mugabe houdt de gemoederen flink bezig. Zo ook dat van de Tanzaniaanse cartoonist Gado (onlangs in Nederland op uitnodiging van het Prins Claus Fonds).

Diamantenkoorts

Vier jaar geleden trokken duizenden Zimbabweanen naar de velden van Marange – de diamantenkoorts was uitgebroken! Maar zijn de Zimbabweaanse diamanten wel koosjer? Mensenrechtenorganisaties vinden van niet, maar volgens Petina Gappah ligt het niet zo eenvoudig.

Vlak bij de grens met Mozambique ligt een gebied waar je zonder dure machines diamanten kan vinden. Het geld ligt letterlijk voor het oprapen. Er gaan verhalen over jonge diamanthandelaren die, wapperend met briefjes van een triljard dollar, nachtclub Stars binnenstormen. 'Tapinda! We have arrived!' roepen ze uitgelaten, want iedereen weet hoe moeilijk het is om die legendarische tent in Harare binnen te komen. Diamanten zijn synoniem geworden met 'geld verbranden' (zo gaat de uitdrukking) aan dure auto's en mooie kleren. De regering ziet de diamanten als een snelweg die uit de economische crisis moet leiden. Het probleem was altijd dat het buitenland geen Zimbabweaanse diamanten wou kopen.

Dat probleem is inmiddels opgelost. De Zimbabweaanse Minister van Mijnbouw Obert Mpofu (van regeringspartij Zanu-PF) en zijn collega op financiën Tendai Biti (MDC) voerden een lange strijd om de export goedgekeurd te krijgen. Het was een van de weinige kwesties waar de broze coalitie het over eens was. Na veel gesoebat keurde het World Diamond Council in Sint Petersburg onlangs een bescheiden export goed. Men achtte bewezen dat de Zimbabweaanse diamanten voldeden aan het zogenaamde Kimberley Process: 'vrij van conflicten'. Een controversiële beslissing. Volgens mensenrechtenorganisaties kleeft er namelijk volop bloed aan de Zimbabweaanse diamanten. Een grote legerenheid in Marange, volgens de regering aanwezig om ervoor te zorgen dat er geen diamanten gesmokkeld worden, zet naar verluidt met grof geweld mensen uit hun huis. Illegale mijnwerkers worden in elkaar geslagen

en soms zelfs vermoord, terwijl schimmige syndicaten met rust gelaten worden, ook als ze kinderarbeid inzetten. De lijst misstanden is lang, en groeit nog steeds.

Rebellen

Conflictdiamanten, zo schrijft het handvest van het Kimberley Process voor, zijn 'ruwe diamanten die door rebellerende machten gebruikt worden om tegen de legitieme regering te strijden'. Mensenrechtenorganisaties wringen zich in allerlei bochten om de Zimbabweaanse diamanten in die definitie te laten passen. Een Canadese organisatie

Mensenrechten-organisaties hebben toch wel wat beters te doen dan zich op te winden over de precieze definitie van een conflictdiamant?

maakte het onlangs zelfs zo bont dat ze het Zimbabweaanse leger een rebellerende tegenstander van de regering noemde. Een tamelijk bizarre bewering, omdat die regering zich juist heeft ingespannen om de export goedgekeurd te krijgen, en deels bestaat uit leden van de door mensenrechtenorganisaties zo geliefde MDC-partij.

In plaats van zich op te winden over de precieze definitie van een conflictdiamant, zouden de mensenrechtenorganisaties blij moeten zijn dat de Zimbabweaanse regering nu meewerkt aan de eisen van het Kimberley Process. Eerder

dreigde de regering immers om de diamanten dan maar zonder goedkeuring te gaan verkopen. Door toch mee te werken worden de diamantvelden van Marange nu opengesteld voor internationale toezichthouders. De eerste aanbeveling van de nieuwe toezichthouder is meteen hoopgevend: het leger moet vervangen worden door getraind bewakingspersoneel.

Zimbabwe heeft de afgelopen jaren een traditie opgebouwd waarin geen plaats is voor kritiek van buitenaf. Zeker nadat Zimbabwe in 2003 uit het Gemenebest stapte, kon het land doen waar het zin in had.

Redding

Het World Diamond Council heeft een simpele berekening gemaakt. Als ze geen toestemming zouden geven aan Zimbabwe zou de wereldmarkt overspoeld worden door illegale diamanten, en zou er geen enkele manier zijn om iets aan de omstandigheden in Marange te doen. Door toestemming te geven krijgt de buitenwereld in ieder geval inzicht en (een beetje) controle over de Zimbabweaanse diamantexport.

De hoeveelheid diamanten in Marange is zo groot dat geschat wordt dat binnen een paar jaar een kwart van alle nieuwe diamanten op de wereldmarkt uit Zimbabwe komt. Als de opbrengst goed gebruikt wordt, vormen de diamanten de redding uit de Zimbabweaanse crisis.

Of de opbrengsten inderdaad goed gebruikt gaan worden is natuurlijk nog maar de vraag. De gewone man in Zimbabwe profiteert gewoonlijk pas nadat de politici zich uitgebreid hebben bediend. De kwestie is daarom niet of Zimbabwe diamanten mag exporteren, maar wat er met de opbrengst gaat gebeuren. Tussen Zimbabwe en een stralende toekomst staan namelijk politici in de weg, met al hun praktische bezwaren.

PETINA GAPPAH IS EEN ZIMBABWAANSE SCHRIJFSTER. HAAR VERHALENBUNDEL DE DANSKAMPIOEN VERSCHIEEN VORIG JAAR BIJ UITGEVERIJ MOURIA EN VIEL VERSCHILLENDE MALEN IN DE PRIJZEN.

Landjepik voor gevorderden

Landen als China, Japan en Saudi-Arabië zoeken steeds meer landbouwgrond buiten de eigen grenzen – vooral in Afrika. Een nieuwe vorm van kolonialisme? Jos van Beurden vraagt het zich af.

De voedselcrisis en de energiecrisis zorgden ervoor dat landbouwgrond een gewild bezit is geworden. In Afrika worden de laatste jaren steeds grotere lappen grond verpacht aan buitenlandse ondernemers. De aanleg van plantages door buitenlanders is niks nieuws – dat gebeurde in de koloniale tijd ook al. De schaal waarop het nu in Afrika gebeurt is echter ongekend. Volgens het Wereldbankrapport *Rising Global Interest in Farmland* van afgelopen september vindt er een ware aardverschuiving plaats. Investeerders onderhandelden in 2009 over niet minder dan 31 miljoen hectare Afrikaanse landbouwgrond. Voorbeelden te over. In Zuid-Sudan wil het Noorse bedrijf TreeFarms bomen kweken op 179.000 hectare grond. Karuturi Global uit India wil in West-Ethiopië rozen en andere exportgewassen kweken op 500.000 hectare. Het Zuid Koreaanse bedrijf Daewoo liet zijn oog vallen op 1,3 miljoen hectare in Madagaskar.

De regeringen van de meeste Afrikaanse landen zijn onervaren in het onderhandelen met buitenlandse investeerders. Ze laten zich overvallen door rammelende geldbuidels en beloftes van werkgelegenheid. Maar die beloftes worden in de praktijk vaak niet of slechts ten dele nagekomen.

Soms zijn de vergoedingen lager dan was afgesproken. Soms zijn de overeenkomsten vaag over de rechten van de lokale bevolking. Bovendien wordt het wettelijk recht van de bevolking op inspraak nogal eens genegeerd bij een investeringsdeal. Als er al inspraak is, dan komt dat vaak neer op een gratis ritje naar het kantoor van de investeerder: hier tekenen alstublieft.

De Afrikaanse Unie besloot in november van dit jaar om Afrikaanse landen te leren

gunstiger overeenkomsten te sluiten. Samen met de African Development Bank en de Economische Commissie voor Afrika van de VN komt er komend jaar een Land Policy Initiative. Dat moet een einde maken aan de koloniaal aandoende misstanden.

Traditioneel

Toch is het te gemakkelijk om de recente 'land rush' een terugkeer van het kolonialisme te noemen. Daarvoor zijn er te veel nieuwe

Volgens sommigen is de revolutionaire slogan uit de jaren 70 'land to the tiller' veranderd in 'land to the foreigner'

ontwikkelingen. Wat bijvoorbeeld te denken van de golf zwarte boeren uit Zuid-Afrika? Zij moeten het in eigen land vaak afleggen tegen rijke blanke boeren die de beste grond bezitten. Een toenemend aantal zwarte Zuid-Afrikanen pacht nu grond in landen als Nigeria en Congo-Brazzaville. In dat laatste land bewerken ze bijvoorbeeld niet minder dan 200.000 hectare voormalige staatsboerderijgrond. De trek van zwarte Zuid-Afrikaanse boeren bewijst nog maar eens dat de traditionele indeling van de wereld in het rijke noorden en het arme zuiden voorbij is.

Het krachtige beleid van sommige Afrikaanse landen bewijst ook dat er meer aan de hand is dan traditioneel kolonialisme. Ethiopië laat zich bijvoorbeeld niet ringeloren. De regering

wil miljoenen (naar eigen zeggen) ongebruikte hectares landbouwgrond te gelde maken. De komende drie jaar moet er 3,1 miljoen hectare aan investeerders verpacht worden, een gebied zo groot als België. Dat moet de staatskas 400 miljoen dollar opleveren.

Opvallend: de Ethiopische regering wijst veel grond toe langs de grens met Sudan. De kleine etnische groepen daar hebben weinig op met de federale regering in het verre Addis Abeba. Daarmee lijken de nieuwe investeringen mede tot doel te krijgen om afgelegen gebieden te pacificeren. Deze 'recentralisatie' van de macht door landbouwovereenkomsten gebeurt ook in landen als Mozambique, Rwanda en Sudan.

Ongebruikt

Veel overeenkomsten gelden voor een periode van een halve of een hele eeuw, en in die tijd kan er van alles veranderen in een gebied. Ooit pachtten de Verenigde Staten een deel van Cuba, en met die overeenkomst liep het niet best af toen Fidel Castro in 1959 aan de macht kwam. De poging van het Zuid-Koreaanse Daewoo Logistics om op Madagascar 1,3 miljoen hectare grond te pachten leidde ertoe dat de zittende president moest aftreden. De nieuwe president blees de deal meteen af.

Het is een kwestie van tijd voor er nieuwe conflicten komen, niet in het minst omdat de definitie van 'ongebruikte grond' in veel gevallen nogal onduidelijk is. Stukken grond waarvan regeringen zeggen dat ze in de categorie 'ongebruikt' vallen, worden in werkelijkheid vaak wel degelijk gebruikt door de lokale bevolking. Meestal niet in de vorm van uitgestrekte akkers, maar bijvoorbeeld wel als weidegrond voor het vee of als jachtgebied. In Rwanda 'leegde' de regering bijvoorbeeld

De profeet Madiba

Superlatieven schieten tekort voor Nelson Mandela. Legende, heilige, redder van zijn volk. Terecht? Paul Mbikayi zaait twijfel.

3.000 hectare moerasland. De gezinnen die er generaties lang woonden werden weggejaagd. Het land stond niet op hun naam geregistreerd, waardoor de regering zich gemakkelijk achter formele regels kon verschuilen. De grond werd toegewezen aan een Indiase ondernemer, die tevens de plaatselijke suikerraffinaderij overnam. De gedupeerden hebben geen compensatie ontvangen. Ook in het Zuid-Westen van Ethiopië voelen boeren zich onheus behandeld. Volgens sommigen is de revolutionaire slogan uit de jaren 70 *'land to the tiller'* door de huidige regering veranderd in *'land to the foreigner'*.

Regeringen verdedigen de megadeals vaak met het argument dat zij nodig zijn voor de voedselzekerheid. Maar over wiens voedselzekerheid gaat het dan? Sommige lokale bewoners vinden werk op de nieuwe plantages, maar de verbouwde gewassen zijn vooral voor de export bedoeld.

Kolonialisme is altijd verbonden geweest met Europese staten die landen inpikten op andere continenten en daar de dienst uitmaakten. De nieuwe spelers op de landmarkt zijn niet uit op directe politieke invloed in de wingebeden. De huidige land rush heeft meer te maken met globalisering en durfkapitalisme dan met kolonialisme. De toekomst zal leren hoe dat uitpakt.

Wie 'Mandela' intikt op Google krijgt 14.600.000 hits. De man is een superster. Typ voor de vergelijk 'Frederik de Klerk' eens in: slechts 57.000 hits. Het aura van Madiba reikt ver buiten de grenzen van Zuid-Afrika. Reeksen boeken waaronder biografieën, musicals en andere theaterstukken zijn aan hem gewijd. En zijn populariteit neemt, naarmate hij ouder wordt, steeds mythischer proporties aan. Geen dag gaat voorbij of we horen of lezen iets over Nelson Mandela

Waarom, vraag ik me wel eens af, is Mandela zo geliefd? Voor sommigen is zijn geweldige vergevingsvermogen doorslaggevend. 27 jaar achter de tralies doorbrengen en vervolgens met je beulen gaan praten over een gezamenlijke toekomst, dat is pas bijzonder! Anderen dichten hem een bijna goddelijke kracht toe omdat hij zijn land onder moeilijke omstandigheden bij elkaar heeft weten te houden.

Er klinkt eigenlijk zelden kritiek – Mandela is een soort heilige. Als hij aan het woord is, klinkt enkel een respectvolle stilte. De tijd tikt voor de mensen die een dissonant geluid over hem willen laten horen, want voor Madiba zal waarschijnlijk, nog sterker dan voor anderen, gelden: over de doden niets dan goeds, en de legende is inmiddels al 92.

Een dissonant geluid, voor zover dat ons heeft kunnen bereiken, komt van de vrouw die Mandela in de zware jaren van zijn gevangenschap is blijven steunen. Zij beweert dat Mandela zijn ziel aan het Westen heeft verkocht. Maar Winnie Mandela wordt vooral rancune toegeschreven, en haar geluid heeft nooit weerklank bij het grote publiek gekregen.

Wilderiaans

De laatste jaren ben ik me, in het licht van

de maatschappelijke verrechtsing in Europa, gaan verdiepen in 'Wilderiaanse' figuren op het Afrikaanse continent, en de reactie van het westen op hen. Ik heb het over figuren die openlijk kritiek durven te uiten op Afrikaanse politici die aan de lippen van het Westen hangen. En wanneer ze het over het Westen hebben, bedoelen ze eigenlijk blanken - op zijn Wilderiaans gesproken: niet-Afrikaanse allochtonen.

In Zuid-Afrika is Julius Malema momenteel

Is de levensstandaard van gewone Zuid-Afrikanen verbeterd sinds Mandela is vrijgelaten?

een veelzeggend voorbeeld. De jonge ANC-politicus zegt herhaaldelijk voor de gewone (zwarte) Zuid-Afrikaan op te willen komen. Hij zegt, daar is iedereen het wel over eens, wat velen in de huiskamer denken. De tegenstand die hij ondervindt is enorm.

Wie mensen als Winnie Mandela en Julius Malema wil begrijpen, doet er goed aan om eens te kijken naar de levensstandaard van niet-blanken in Zuid-Afrika. Is die verbeterd sinds Mandela is vrijgelaten? Ik heb die vraag aan veel Zuid-Afrikanen voorgelegd. Het antwoord was telkens verbijsterend helder: er is nagenoeg niets verbeterd. De politieke macht is misschien in andere handen gekomen, maar de economische macht is in dezelfde handen gebleven - een

paar zwarte *nouveau riches* daargelaten. Vlak na de onafhankelijkheid van de Congo in 1960 schreef de Belgische kolonel Janssen, voor een publiek van jonge Congolese officieren, op een schoolbord: 'na de kolonisatie = voor de kolonisatie'. Hij wou maar zeggen dat de stampij van Congolezen over de zogenaamde zwaar bevochten vrijheid niets voorstelde. De echte macht, die van kennis en economie, zou immers nooit aan Congolezen overgeheveld worden.

We zien Mandela als een soort Mozes die zijn volk naar het beloofde land heeft geleid. Maar waar is het beloofde land, vragen steeds meer Zuid-Afrikanen zich af. Iedere dag moeten ze

We zien Mandela als een soort Mozes die zijn volk naar het beloofde land heeft geleid. Maar waar is het beloofde land?

opnieuw ontdekken dat hun oude meesters het nog steeds voor het zeggen hebben. De zwarte Zuid-Afrikanen voelen in de maling genomen.

Allochtonen

Wat als Winnie en Julius gelijk hebben? Julius Malema – hij zegt wat anderen denken – pleit bijvoorbeeld voor nationalisatie van de goudmijnen. Hij ziet de goudmijnen als geldbron waarmee de overheid beter voor de verarmde zwarte bevolking kan zorgen. Winnie beweerde onlangs nog in een interview dat haar ex-man 'had ingestemd met een slecht akkoord voor de zwarten'.

Critici beweren dat Mandela vooral geprezen wordt voor wat hij *niet* gedaan had. Na de apartheid is niemand ter verantwoording geroepen. Met dank aan Mandela. De groep die van de apartheid heeft geprofiteerd, is er met een verzoeningscircus makkelijk vanaf gekomen. Met dank aan Mandela. Niemand is gestraft, de kopstukken genieten nu nog van de winst die ze tijdens de apartheid gemaakt hebben. Met dank aan Mandela. Vrede is mooi, maar het leven van de arme meerderheid verbeteren is een nog mooiere volgende stap. De zwarten, allochtonen in eigen land, moeten nog maar zien of de vrede waarmee Mandela groot is geworden hen de welvaart brengt waarnaar ze streven.

Mandela wordt vooral in het Westen geprezen. De herkomst van de vele prijzen die hij ontving is wat dat betreft veelzeggend. De Sacharov-prijs voor de vrijheid, de Nobelprijs, Order of Merit, Orde van de Gouden Leeuw van Nassau - stuk voor stuk prijzen waarin geen enkele Afrikaanse stem opgenomen is. In eigen land is Mandela enkel drager van de Orde van Mapungubwe. Deze orde wordt verleend voor verdiensten op internationaal vlak.

Geliefd

Het deed me denken aan Hirsi Ali, Ahmed Aboutaleb en ander Achmed Marcouch. Die danken, volgens hun critici, hun populariteit vooral aan hun trouw aan Westerse waarden. Was Mandela net zo populair geworden als hij de economische macht in zijn land eerlijk had herverdeeld, wat ten koste zou gaan van de blanke elite? Was hij in de Westerse wereld net zo gevierd als hij de goudmijnen genationaliseerde had? Was hij net zo geliefd geweest als hij Terre'blanche en andere militante blanke racisten achter de tralies had laten zetten? Eerlijk gezegd betwijfel ik het. Mandela wordt geprezen voor de status-quo die hij heeft

weten te bewerkstelligen. De zwarten mogen de Union Buildings bewonen, maar op de effectenbeurs in Johannesburg delen de blanken nog steeds de lakens uit. 'Na de apartheid = voor de apartheid'.

Het beeld van Mandela als heilige moet nodig bijgesteld worden. In de ogen van velen in Zuid-Afrika en op het Afrikaanse continent heeft hij onvoldoende gedaan om naast de politieke macht ook de economische macht eerlijk te verdelen. Mandela mag dan een soort profeet zijn, zijn volk heeft er bitter weinig profijt van gehad.

Buiten de grenzen van de moderne wereld

Het Liberiaanse dorpje Duazuahplay leverde volop soldaten aan het leger van Charles Taylor. Waarom? Jonny Steinberg gaat op onderzoek.

Vorig jaar bracht ik twee weken door in een afgelegen dorpje in Liberia. Het was straatarm. Er was een school, maar het docentenkorps bestond uit slechts één leerkracht. Hij verzamelde alle kinderen in een lokaal - de zesjarigen zaten naast de achttienjarigen - en leerde ze fragmenten van schoolboeken die lang geleden gedrukt waren, ver voordat hij geboren was. Hij kreeg geen salaris, in plaats daarvan werkten zijn leerlingen 's middags op zijn akker. Elke maaltijd die ik in die twee weken at kwam van dat stukje land. De mensen in dit dorp waren volledig zelfvoorzienend.

Het dorp heette Duazuahplay en lag 15 kilometer buiten het stadje Butuo. Bij mensen die enigszins bekend zijn met de geschiedenis van Liberia doet die naam een belletje rinkelen - Butuo was de grensplaats waar Charles Taylor op 24 december 1989 aanviel vanuit Ivoorkust. Dat was het startsein van een oorlog die veertien jaar zou duren en het leven zou kosten aan ongeveer 200.000 Liberianen.

Toen Taylor door Duazuahplay trok leverde bijna elke familie wel iemand aan zijn leger. Het is maar een klein dorp, en toen ik er aankwam in 2009 kostte het me weinig moeite om iemand van elke familie te spreken. Waarom stuurden ze familieleden mee met Taylor, was de vraag die ik telkens stelde. Het antwoord was steeds hetzelfde: dat leger ging de hoofdstad Monrovia plunderen, en de dorpingen wilden een deel van de buit.

Interesse

Ze kregen waar ze om vroegen. Toen de soldaten terugkeerden aan het begin van de jaren 90 brachten ze prikkeldraad mee waarmee de boerderijen werden omheind, stukken golfplaat voor de daken van de huizen, een grote suikerpers die de dorpingen samen deelden. Dat was tevens het laatste stukje moderne techniek dat het dorp bereikte. Toen

ik er was, was het prikkeldraad verroest en vervangen door hout uit het bos. De golfplaten daken lekten. De suikerpers was kapot en er waren geen nieuwe onderdelen.

Wie wil begrijpen waarom dat kleine dorpje besloot om de hoofdstad te plunderen, moet de definitie van de term 'overheid' eens opzoeken. Als ik denk aan 'de overheid' zie ik de klassieke Europese variant: een enorm, machtig apparaat dat bezit neemt van elk kind dat geboren wordt binnen de landsgrenzen. Naam en geboortedatum worden geregistreerd, de hersens worden minstens 10 jaar lang gekneet op school. Na voldoende onderricht komt een inwoner op de arbeidsmarkt, die door de

Waarom besloot dat kleine dorpje om de hoofdstad te plunderen?

overheid gereguleerd en gecontroleerd wordt door middel van wetten en instanties.

Een land als Liberia had gedurende het grootste deel van de 20e eeuw ook een overheid, maar die stak heel anders in elkaar. De Liberiaanse overheid heeft nooit veel interesse getoond in het onderwijzen van kinderen, en al helemaal niet in het registreren van hun namen. Onderdanen dienen om belastingen te betalen. Om het geld binnen te laten stromen sluit de overheid vriendschap met sommige dorpen en vijandschappen met andere.

Voor een dorp als Duazuahplay lijkt de overheid nog het meeste op een dodelijke ziekte. Een knappe dokter kan haar enigszins in bedwang houden, maar het einde ligt altijd op de loer. Tot het begin van de jaren 80 was het dorpshoofd een redelijk knappe dokter. Hij

kende een paar invloedrijke mensen en kon sommige dorpingen baantjes in het leger bezorgen. Jonge kinderen liet hij intrekken bij families in de stad, zodat ze naar school konden. Als dank haalde hij de belastingen in Duazuahplay op.

Desolaat

Maar in april 1980 kwam de regering ten val. De oude elite, met wie het dorpshoofd zulke waardevolle connecties had, werd weggejaagd. De nieuwe leiders toonden weinig interesse in het gebied waarin Duazuahplay lag. Er kwamen ineens geen baantjes in het leger meer vrij. De kinderen konden niet meer naar school. Kortom: de hoofdstad kwam nog wel nemen, maar stopte met geven. Dat was de reden dat het dorp ten strijde trok. De dorpingen kwamen halen waar ze meenden recht op te hebben.

Duazuahplay is de meest desolate plek waar ik ooit geweest ben. Niet omdat het dorp zo arm is - het is arm, maar de mensen komen niet om van de honger. Ook niet omdat er zo'n afschuwelijke oorlog heeft gewoed. Duazuahplay is desolaat omdat de mensen zo dondersgoed weten hoe het had moeten zijn. Ze weten wat een moderne overheid is, ze weten waar ze recht op hebben. Maar ze weten ook dat ze waarschijnlijk dood en begraven zijn voor er iets ten goede verandert in dit afgelegen hoekje van Liberia - als het ooit gebeurt. De mensen van Duazuahplay zijn veroordeeld tot een leven buiten de grenzen van de moderne wereld.

Column Barrières

Op 6 juli maakte ik een van de opwindendste momenten van het jaar mee. Het was de avond van de halve finale van het WK voetbal. Op de straat voor mijn kantoor in Kaapstad belandde ik plotsklaps in een onafzienbare menigte oranje mensen.

Duizenden, duizenden fans, en niet alleen afkomstig uit Nederland. Ook blanke en zwarte Zuid-Afrikanen hadden zich in het oranje gehesen. Niet vanwege de koloniale link, en ook niet vanwege de strijd tegen de apartheid. De Zuid-Afrikanen waren verenigd in hun haat tegen de tegenstander van Nederland: Uruguay, het land dat Ghana op oneerlijke en lafhartige wijze had uitgeschakeld.

Zou dit nu de praktische uitwerking zijn van het beroemde ideaal 'eenheid in diversiteit', vroeg ik me af. Groepen totaal verschillende mensen die (tijdelijk) met een gemeenschappelijke vlag staan te zwaaien?

Nog een mooie WK-metafoor: rijk of arm, iedereen heeft een gelijke kans. Een land als China wist zich niet eens te kwalificeren, terwijl Ghana de halve finale had moeten halen.

De echte wereld zit jammer genoeg niet zo in elkaar. De wetten van de wereldeconomie worden volledig gedictieerd door de rijken. Landen als Frankrijk en Canada bepaalden bijvoorbeeld dat handelsbarrières tegen industriële producten moesten worden opgeheven, terwijl ze juist barrières opwierpen tegen de buitenlandse creatieve industrie. Als de hele wereld ongestoord naar dezelfde (Amerikaanse) films kan kijken, wordt iedereen hetzelfde, argumenteerden de Franse en Canadese bewindvoerders. De culturele diversiteit moet bewaakt worden! Alle landen hebben het recht om hun creatieve sector te beschermen tegen buitenlandse films, boeken, kunst.

Er werd een speciaal VN-orgaan opgericht dat zich met deze kwestie moest bezighou-

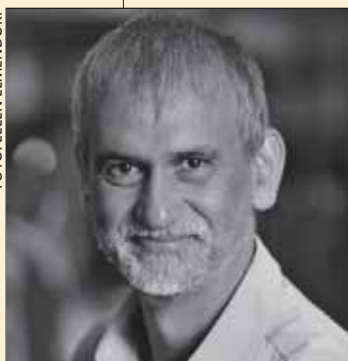
den. Allerlei onderzoeken werden gedaan. Zo bleek bijvoorbeeld dat de Afrikaanse creatieve sector onderontwikkeld was.

Commissies in New York en Brussel vergaderden over de oplossing voor die kwalijke situatie, die ook nog eens in strijd was met de Millenniumdoelen.

globaal niveau zo bang voor zijn is op nationaal niveau openlijk beleid.

Een paradox die de vraag oproept: wat wil het Noorden nu eigenlijk? Wat bedoelen ze als ze praten over 'Afrika ontwikkelen'? Is ontwikkeling simpelweg een neokoloniaal alibi om goedkope grondstoffen te kunnen binnenslepen? Is het een ethisch programma om arme mensen te helpen? Is het een strategie om immigratie uit arme landen te voorkomen? Een politiek plan om meer invloed te krijgen?

FOTO: ELLEN ELMENDORP

'In Europa lijkt het alsof iedere immigrant geacht wordt een kokosnoot te worden'

Kokosnoot

Terwijl nu de potjes met geld worden vrijgemaakt voor mooie projecten in verre landen, legt de Franse regering daarnaast 300 euro klaar voor elke Roma-zigeuner die het land vrijwillig verlaat. In Denemarken krijgen immigranten zelfs meer dan 13.000 euro als ze terugkeren naar het land van herkomst. In Zweden kwam onlangs een anti-immigrantenpartij aan de macht, in Nederland is het niet veel anders.

Als een immigrant wel in Europa mag blijven moet hij aan steeds explicietere voorwaarden voldoen: talenkennis, religie, opleidingsniveau en politieke voorkeur zijn doorslaggevende factoren geworden. In Zuid-Afrika noemen ze een zwarte die zich gedraagt als een blanke een 'kokosnoot', en dat is geen compliment. In Europa lijkt het alsof iedere immigrant geacht wordt een kokosnoot te worden. De eenvormigheid waar Europese landen op

Kloof

Afrikanen krijgen regelmatig waarschuwingen uit Europa over de groeiende Chinese invloeden, niet alleen op economisch maar ook op cultureel gebied. Een slechte

zaak, horen we dan, want China heeft geen democratie en ook geen mensenrechten. Maar wat moeten we denken van de democratieën uit het Noorden, die regeringen afleveren die Afrikanen discrimineren en misbruiken in allerlei economische veldslagjes? Wat moeten we denken van een Internationaal Strafhof dat Afrikaanse oorlogsmisdadigers vervolgt maar Amerikaanse laat gaan?

Het recht van de sterkste zegeviert. Internationale samenwerking door mensen uit de creatieve sector zorgt ervoor dat er in ieder geval wat begrip gekweekt wordt tussen mensen uit de arme en de rijke gebieden. Door barrières op te werpen onder het mom van 'de culturele diversiteit bewaken' wordt de kloof tussen landen alleen maar vergroot.

MIKE VAN GRAAN IS SECRETARIS VAN HET ARTERIAL NETWORK, EEN INTERNATIONALE AFRIKAANSE KUNSTORGANISATIE. DEZE COLUMN IS EEN BEWERKING VAN EEN SPEECH DIE DE AUTEUR OP 20 SEPTEMBER HIELD TER GELEGENHEID VAN 15 JAAR HIVOS CULTUURFONDS.

COLUMN

Prudence Mbewu Terugkeer

Vorig jaar december besloten de ouders van een blanke vriend van mijn zoon – Conrad heet hij – om Zuid-Afrika te verlaten en in Nieuw Zeeland te gaan wonen. Ze zeiden dat het vanwege de misdaad was. Maar als je naar ze luisterde, lag het niet alleen aan de misdaad. Alles aan Zuid-Afrika was verkeerd. Ik probeerde ze nog moed in te praten en begon over de World Cup, hoe mooi het toch was dat zo'n evenement in Zuid-Afrika gehouden zou worden, toch een gebeurtenis die je je hele leven bij zou blijven, en ze waren toch zeker Zuid-Afrikanen? Maar wat ik ook zei, het hielp niet. Op hun afscheidsfeestje werden er zoveel toespraken gehouden dat je de indruk kreeg dat het Nelson Mandela zelf was die naar Nieuw Zeeland vertrok. Iedereen had het er maar over dat ze zo teleurgesteld waren en dat er geen toekomst was voor dit land. Het ging maar door, de sprekers namen nauwelijks tijd om adem te halen. Al die tijd zat ik daar maar, te kijken en te luisteren. En te eten, natuurlijk. De volgende dag vertrokken ze en na een week kreeg ik een SMS van Conrads moeder, Shannon: hoe geweldig het was in hun nieuwe land, dat alles goed ging. Ik heb nooit op die SMS geantwoord, ik weet niet precies waarom. Het was dus een verrassing toen, halverwege dit jaar, mijn zoon me ineens kwam vertellen dat Conrad gebeld had vanuit Zuid-Afrika. Hij was terug, voor een week, en of hij bij ons kon logeren.

Verspild

Conrad arriveerde met ontzaglijk veel bagage. Mijn zoon was er niet toen hij aanbelde, dus ik heette hem welkom. Het bleek dat Conrads familie al in maart teruggekomen was. Ze

waren maar drie maanden in Nieuw Zeeland geweest! Ze hadden geen baan kunnen vinden en er waren problemen geweest met hun werkvergunning. Ik kreeg de indruk dat het allemaal verspilde tijd was geweest. Het was zonneklaar dat Conrad geen geld had. Toch gedroeg hij zich als een verwend kind, hij liet zijn kleren slingeren op de badkamervloer en nooit zette hij iets terug waar hij het vandaan had gehaald. Vrijdags ging hij de stad in met een vriendinnetje en dan was hij er maandag weer, volkomen blut, om met ons mee te eten. Ik nam hem een keer mee naar onze kerk en ik kon aan hem zien dat hij zich niet goed

Vrijdags ging hij de stad in met een vriendinnetje en maandag was hij weer terug, volkomen blut.

raad wist met al die zingende zwarten en de luide preken. Alsof hij plots op de verkeerde bus was gestapt.

Op een dag had hij een baantje gevonden, zei hij, en sindsdien kwam hij laat thuis. Ik kreeg de indruk dat hij het wel fijn vond om niet zoveel tijd bij ons te hoeven doorbrengen. Op sommige avonden kwam hij thuis met een walm om zich heen: sigaretten, maar ook wiet.

Ik weet hoe dat ruikt. Zoet. Ik vroeg hem of hij zijn sigaretten en joints buiten mijn huis wou laten want ik moet die troep niet, het is een slecht voorbeeld voor mijn zoon.

Misschien was ik wel een beetje te streng in mijn toon. Maar hij was al veel langer bij ons dan de week die we hadden afgesproken, en in al die tijd hadden zijn ouders me nog nooit gebeld om te horen hoe het ging.

Zilveren dienblad

Pas na een hele tijd belde zijn moeder ineens. Conrad had over mij geklaagd, dat hij hier niet mocht roken. Dat het van haar wel mocht, dat hij het nodig had omdat hij gestresst was, dat ik geen recht had om het hem te verbieden, en het was helemaal geen marihuana, hij rookte alleen maar sigaretten. En ik had nog wel gedacht dat ze me belde om me te bedanken! Ik kon haar niet op haar nummer zetten, want een zwarte die een blanke op zijn nummer zet, dat is ongehoord. Aan de andere kant: vroeger was ze een stuk rijker dan ik, maar nu gaf ik nota bene haar zoon te eten. Toch vond ze het nog steeds nodig om een bazige toon op te zetten.

Ik zie dat gedrag wel vaker. Zelfs als slapen ze op de stoep, blanken voelen zich nog steeds verheven boven zwarten. Misschien kunnen blanken er wel niet goed tegen om arm te zijn. In mijn familie en kennissenkring kunnen we met hongerige magen rondlopen, of overleven op maispap met suikerwater, maar we blijven beleefd. Blanken zijn er aan gewend om alles op een zilveren dienblad aangereikt te krijgen. Als de rollen eens zijn omgedraaid gaan ze helemaal door het lint. Maar wij hebben toch zeker hard gewerkt voor ons bord eten, mogen we dan alsjeblieft onze eigen mes en vork gebruiken zonder dat iemand kwaad op ons wordt?

FELA KUTI & ANTON CORBIJN

Parijs 1981. Fela Kuti, de Nigeriaanse muzikale legende, is op het toppunt van zijn roem. Fotograaf en filmmaker Anton Corbijn was erbij. Bijna dertig jaar later exclusief in ZAM een unieke, niet eerder gepubliceerde reportage.

FOTO'S: ANTON CORBIJN

*Me I be
Fela,
I be black
power
man*

(UIT: EXPENSIVE SHIT)

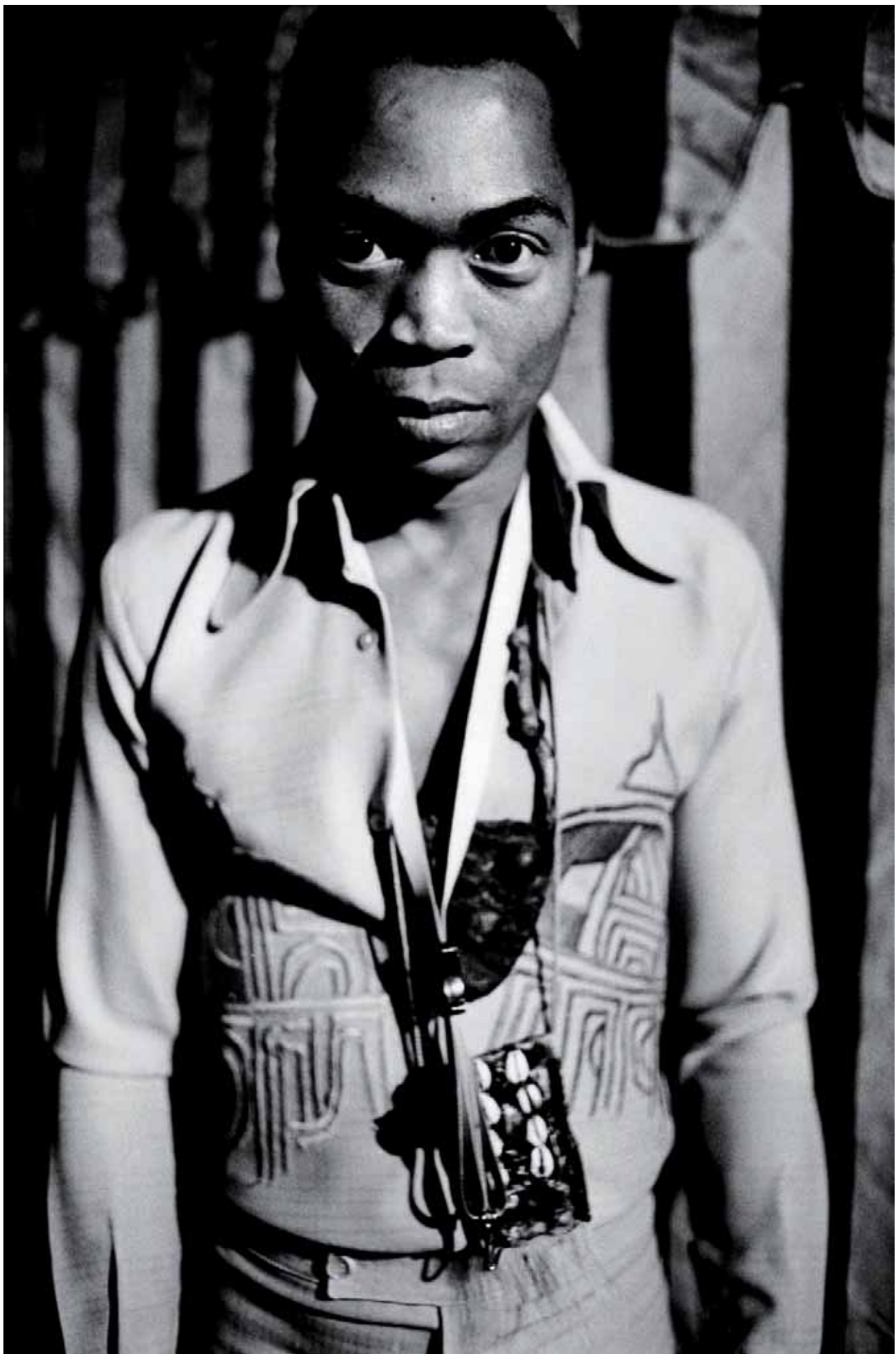

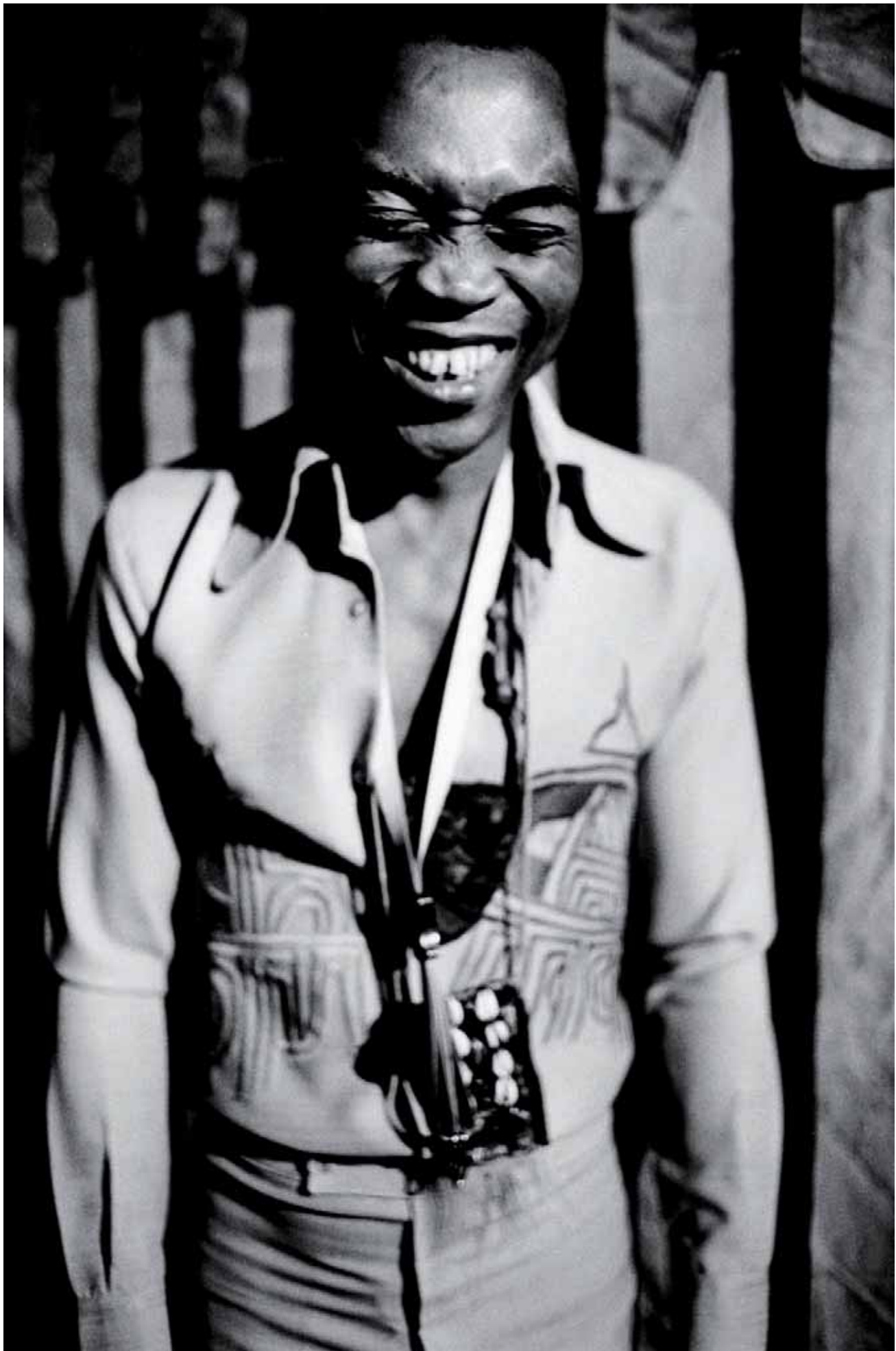

*African
woman
go dance,
she go
dance
the fire
dance*

(UIT: LADY)

FELA KUTI

Dertig jaar na het concert in Parijs is Fela Kuti, die in 1997 stierf, nog steeds een legende. Het doorslaande succes van de Broadwayproductie *Fela!* helpt een handje mee. Belinda Otas bezocht de set van de musical, die momenteel is neergestreken in Londen.

TEKST: BELINDA OTAS

M

'Mijn naam is Anikulapo en ik heb de dood in mijn broekzak. Ze kunnen me niet vermoorden,' vertelde hij ooit in een interview. Wie hij in dat gesprek precies met 'ze' bedoelde is onbekend, maar vijanden had hij genoeg. De Nigeriaanse overheid bijvoorbeeld, met wie de legendarische zanger voortdurend in conflict was. Anikulapo betekent 'hij die controle heeft over de dood', en hij zou inderdaad nooit worden vermoord. Uiteindelijk overleed hij wel, maar dat was aan de gevolgen van AIDS.

Oorspronkelijk heette de hoofdpersoon van dit verhaal Fela Ransome-Kuti. Toen hij 20 reisde hij vanuit zijn geboorteland Nigeria naar Londen om medicijnen te studeren, net als zijn twee oudere broers, Beko en Olikoye. Tenminste, dat was de bedoeling. Geheel in stijl met zijn rebelse aard besloot Fela zich in te schrijven bij het Trinity College of Music. Hij richtte een band op, de Koola Lobitos, waarmee hij naam maakte in het Londense clubcircuit van die dagen.

'Mijn muziek is het wapen van de toekomst,' is een van zijn uitspraken uit die tijd. Profetische woorden, want dankzij de opzwepende musical *Fela!* wordt een hele nieuwe generatie gegrepen door de oprijvende boodschap van Fela Kuti.

Indruk

'Fela is de Bob Marley van de Afrobeat. Meer nog - hij was harder, uitgesprokener.' De Afro-Amerikaanse regisseur en choreograaf van de musical *Bill Jones* (58) laat er geen twijfel over bestaan. Toen hij in zijn studententijd voor het eerst over Fela Kuti hoorde, ging er een wereld voor hem open. 'Deze man durfde alles. Hij deed dingen waar anderen alleen maar van droomden, zowel binnen als buiten de muziek. Hij veegde de vloer aan met politici, hij zong in het Pidgin, hij verslond vrouwen, hij was trots op wie hij was. Dat maakte diepe indruk op mij en mijn vrienden.'

Fela ontwikkelde zijn kenmerkende Afrobeat-muziekstijl, een mix van traditionele Yoruba-ritmes, highlife, jazz en funk, al in de jaren 60. Hij vergaarde er bekendheid mee, maar stond niet speciaal bekend om zijn politieke interesse. Een bezoek aan Amerika in 1969 veranderde zijn leven. Hij ontmoette er kopstukken van de beruchte Black Panthers en na zijn terugkeer in Nigeria omarmde hij plotsklaps allerlei Afrikaanse tradities. Hij veranderde zijn naam van Ransome in Anikulapo. Hij maakte de Nigeriaanse militaire regering belachelijk in liedjes als *Zombie* en *Army Arrangement*. Later richtte hij zelfs zijn eigen land op, de Republiek Kalakuta. Ook maakte hij furor met zijn 27 vrouwen, die hij allemaal op dezelfde dag trouwde.

'Tegenwoordig staat de Afrobeat bekend als een sterk politiek getinte muziekstroming,' weet Tony Allen, jarenlang Fela's vaste drummer en mede-uitvinder van de Afrobeat. 'Maar dat komt allemaal door Fela. Toen hij eenmaal de geest had gekregen, stuurde hij de hele muziek-

Before I jump like monkey, give me banana Make you hear, yes sir

(UIT: MONKEY BANANA)

stroming richting protest en politiek. Ik denk niet dat de Afrobeat had bestaan zonder Fela Kuti, maar als dat wel zo zou zijn, dan hadden we waarschijnlijk gewoon onschuldige liefdesliedjes gezongen. Fela was de man met de agenda, wij waren gewoon muzikanten.'

Hallucinatie

Zit het publiek wel te wachten op een musical over zo'n kleurrijk persoon? 'Toen we begonnen waren we wel bezorgd,' legt regisseur Jones uit. 'De musicalwereld is enorm conservatief. Een musical over Afrika is per definitie gewaagd. Het publiek, zo drukte men ons op het hart, associeert Afrika voornamelijk met honger, ziekte en oorlog. Of met dansende dieren: de Lion King of Tarzan.'

De musical trok tot verrassing van vriend en vijand een jaar lang volle zalen in Broadway. De bekende Amerikaanse hiphopper Jay-Z en de acteur Will Smith werden aangetrokken als producers. Regisseur Jones won twee Tony Awards, de hoogste theateronderscheiding van Amerika. Inmiddels is de musical neergestreken in het National Theater in Londen, wederom voor volle zalen.

'Het verhaal van Fela is ontzettend interessant,' verklaart Jones het succes. 'Ik denk dat veel zwarte Amerikanen hem vergeten waren, of dachten dat hij niet serieus te nemen was. Maar deze musical biedt een spannend verhaal rond een gecompliceerde, unieke hoofdpersoon - niet de gemakkelijkste en ook niet de sympathiekste, maar wel de fascinerendste. De kwaliteit van de muziek speelt natuurlijk ook een rol, die is ongeëvenaard.'

Tornado

De Sierra Leonees-Amerikaanse acteur Sahr Ngaunjah (33) kruipt als hoofdrolspeler in de huid van Fela. Hij is minder verbaasd over het succes. 'Deze musical is te uniek om niet te worden opgemerkt. Onze eerste voorstelling was nog in de kelder van een ziekenhuis, maar het balletje ging razendsnel rollen - voor we het wisten stonden we op Broadway.' Ngaunjah kent Fela als geen ander. 'Ik heb alles over hem gelezen wat ik maar kon vinden. Nog steeds, eigenlijk. Als ik 's avonds thuiskom kijk ik videobanden met concerten, om er goed in te blijven. Sommige interviews kan ik inmiddels wel dromen. Een vriend van me had een cassettebandje waarop Fela moppen aan het tappen is met het publiek - door middel van dat soort bronnen probeer ik hem tot leven te brengen als ik op het podium sta.'

Fela wordt vaak omschreven als 'een menselijke tornado'. Zijn excessieve kant, met joints als feesttoeters en het beruchte vrouwenroulatiesysteem, lijkt de herinnering in belangrijke mate te kleuren. Een beeld dat Ngaunjah stoort. Hij reisde naar Nigeria om Fela's menselijke kant te ontdekken. Daar ontmoette hij veel mensen die de zanger hadden gekend, waaronder familie.

'Mijn voornaamste ontdekking was dat zijn moeder een immense

invloed op hem had. Voor een musical is het prachtig, zo'n klassiek thema, maar in werkelijkheid schuilt er een heel tragisch verhaal achter. Zijn moeder was een krachtige persoonlijkheid, sommigen noemden haar de eerste feministe van Afrika. Fela verloor haar nooit uit het oog. Op haar 77^e woonde ze nog altijd bij hem in huis, in de Kalakuta-republiek. Op een gegeven moment viel er een leger van de regering binnen en die soldaten gooiden haar zo uit het raam, waarna ze overleed. Fela's hart brak. Zijn activisme had tot haar dood geleid.'

Dankbaar

Minder activistisch werd Fela er niet door. Hij liet zijn moeders doods-kist bezorgen bij generaal (en staatshoofd) Obasanjo, en schreef de vlammendste protestliederen uit zijn carrière. In 1979 probeerde hij zelfs een nominatie voor presidentskandidaat af te dwingen, maar dat mislukte jammerlijk.

'Hij had veel kanten,' vertelt Ngaunjah. 'Ik heb mensen gesproken die met hem gespeeld hebben, en die beschrijven hem als een genie, maar ook als een soort tiran. Hij drukte geld achterover, had een absurd grote entourage als hij op toernee ging. Toch zijn de meeste muzikanten ontzettend dankbaar dat ze met hem hebben mogen werken. Hij was absoluut geen heilige, maar hij had een goed hart. Een soort *sacred monster*, dat is in ieder geval mijn interpretatie.'

'Complex is een understatement,' beschrijft de hoofdrolspeler zijn rol. 'Elke avond is een soort emotionele achtbaan. Het ene moment is Fela euforisch blij, dan is hij weer woedend. Soms is hij teder, soms intens gemeen. Ach, ik ben zo langzamerhand compleet bezeten door Fela Kuti. Ik doe er alles aan om hem natuurgetrouw neer te zetten op het podium.' Met succes, want Ngaunjah ontving vorig jaar de prestigieuze Obie Theatre Award.

Feest

'Mijn muziek betekent verandering,' zei Fela ooit. 'Ik ga Afrika veranderen. Ik ga de wereld veranderen!' Wie de Londense repetitieruimte binnenstapt, voelt dat er iets unieks gaande is. Het lijkt een sessie in de tempel van de Kalakuta-republiek, zoals we kennen van oude filmbeelden. Maar dit is echt; de opzweepende ritmes, de zwetende dansers, de rauwe stem van Fela. Dit is een Afrikaans feest zoals zelden vertoond. Fela is al lang dood, maar hij lijkt springlevend.

Ngaunjah: 'Wie nu naar Afrika gaat, voelt dat er veranderingen op touw zijn. De opwindning hangt bijna voelbaar in de lucht. Wie naar de muziek van Fela Kuti luistert, voelt de opwindning van de veranderingen uit zijn tijd. Je hoort een gepassioneerde artiest, een man met het hart op de juiste plaats, die zingt over verandering. Hij zal altijd actueel blijven.'

BELINDA OTAS KOMT UIT NIGERIA EN WOONT IN LONDEN. NAAST FREELANCE JOURNALIST IS ZE BLOGGER EN SCHRIJVER. VOLG HAAR OP WWW.BELINDAOTAS.COM

ONDER REDACTIE VAN FENNEKEN VELDKAMP

Kentridge

De Zuid-Afrikaan William Kentridge heeft in november de Kyoto Award gewonnen. Qua statuus (en prijzengeld) wordt deze onderscheiding wel gezien als de Japanse versie van de Nobel-prijs. Kentridge kreeg de prijs vanwege zijn 'diepe inzicht in het menselijke bestaan', aldus de jury. Een prachtige documentaire over Kentridge en zijn werk is te zien op www.zam-magazine.nl

FOTO: OTOBONG NKANGA

TE ZIEN

LYING WITH WEAPON BODY LANGUAGE

Tot 19 februari is de expositie Body Language te zien in Lumen Travo, Amsterdam. Het menselijk lichaam staat centraal in het werk van zes internationale artiesten, waaronder de Nigeriaan Otobong Nkanga. www.lumentravo.nl

GEHEIME RELATIES

Het Afrika Museum in Berg en Dal laat bezoekers tot 20 oktober 2011 kennismaken met de (voor velen) onbekende beeldtaal van moderne en traditionele Afrikaanse kunst. Werk van grote namen, ook uit de diaspora. www.afrikamuseum.nl

Otobong Nkanga, Lying with Weapon I & II

FOTO: GEORGE OSODI

GEORGE OSODI

De ster van George Osodi (Nigeria, 1974) rijst snel. Hoewel hij ooit in Lagos werd opgeleid tot bankier, was hij altijd gefascineerd door fotografie. Op zijn achttwintigste besloot hij om zijn auto te verkopen en een camera aan te schaffen. Spoedig daarna trok Osodi de internationale aandacht met zijn reportages vanuit de Niger Delta. Zijn mengeling van activistische en artistieke foto's maakten hem in korte tijd een van de bekendste Afrikaanse fotografen. Zijn werk haalde de afgelopen jaren onder andere de New York Times, Der Spiegel en Time Magazine en werd over de hele wereld geëxposeerd. Tot 20 januari hangt een selectie in het Museum of Modern Art in Athene. Meer info: www.ernst.gr

Wim Botha

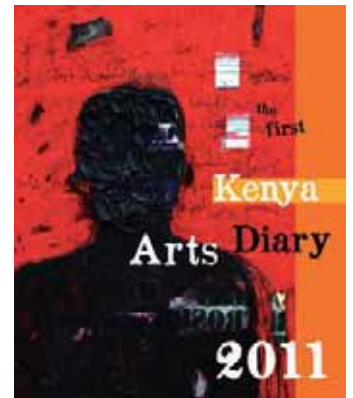
De uit Pretoria afkomstige kunstenaar Wim Botha laat zich inspireren door archaische objecten uit zijn omgeving. Bijbels, overheidspapieren en religieuze beelden spelen een grote rol in zijn werk. Samen met grote namen als Pieter Hugo, Anton Kannemeyer, Daniel Naudé en Zanele Muholi is zijn werk tot 16 januari te zien in het Helsinki Art Museum in Finland. www.hel.fi

BEELD: WIM BOTHA, COURTESY OF ENTHOVEN FAMILY COLLECTION

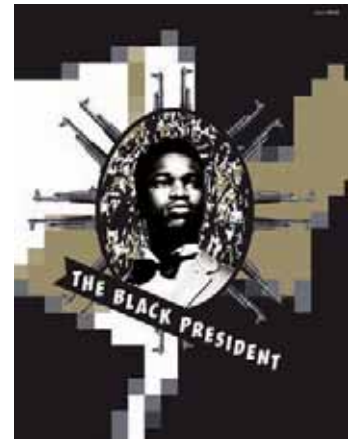
Wim Botha,
Mieliepap Piet

VERSCHENEN

KENYA ARTS DIARY 2011

De mooiste agenda voor komend jaar komt uit Kenia: de Arts Diary laat werk zien van zestig moderne Keniaanse kunstenaars. Bestellen kan voor 16 euro (plus verzendkosten vanuit Kenia) via info@africancolours.com

BLACK PRESIDENT MAGAZINE 2

De Zimbabwaanse kunstenaar Kudzanai Chiurai, eerder al te zien in ZAM, heeft een tweede editie uitgebracht van zijn Black President Magazine. Een keurkorps van Afrikaanse schrijvers en beeldend kunstenaars werkte mee, van Bongani Madono tot Masello Motana tot Mphutlane Wa Bofelo. Bestellen kan op www.goodman-gallery.com

MAISON TROPICALE

Oude huizen zitten vol verhalen. De bizarre geschiedenis van de koloniale droomwoning *Maison Tropicale* gaat echter over meer dan voormalige bewoners en vervlogen tijden. Avontuur, geldzucht en de internationale kunsthandel, en dat allemaal in één verhaal: Hoe de opvouwbare huizen verdwenen uit Afrika.

TEKST: ANTON STOLWIJK, FOTO'S: LUKE HAYES, ILLUSTRATIE: WILLIAM MCLOUGHLIN

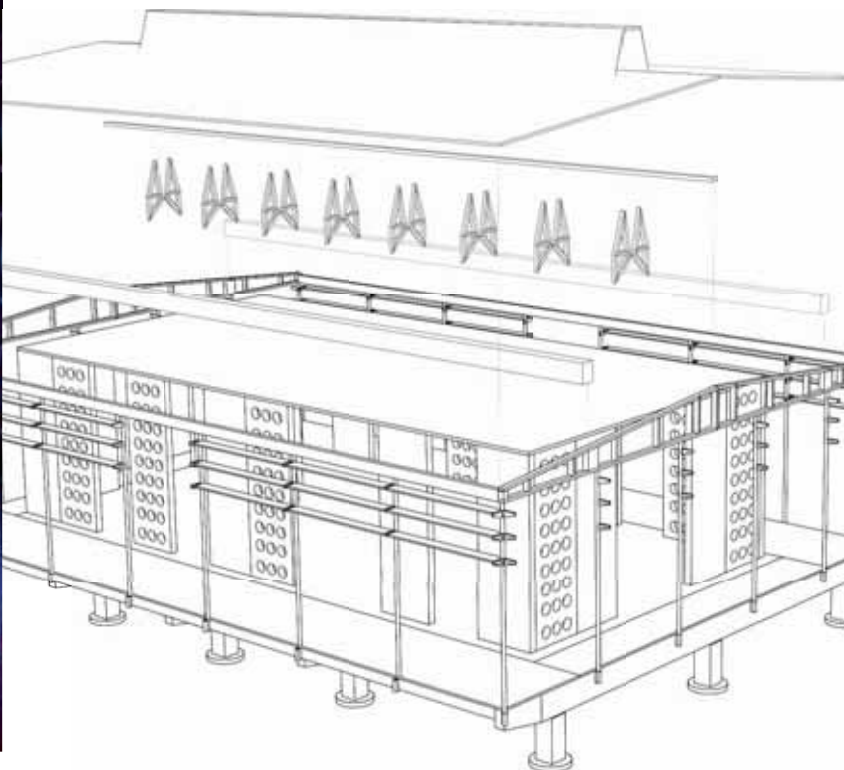
T

De beroemde avonturier Indiana Jones bestaat echt, hij heet alleen anders: Eric Touchaleaume. Hij zoekt kostbaar design in afgelegen gebieden. De 54-jarige Parijzenaar maakte ooit fortuin met meubels en ornamenten die hij opdook in het Indiase Chandigarh, een vergeten stadje dat ontworpen werd door de beroemde architect Le Corbusier. Zijn grootste slag sloeg Touchaleaume een jaar of tien geleden. Met geld van een steenrijke Amerikaan kon hij een complete expeditie uitrusten, op zoek naar de mythische, modernistische prefab-woning *Maison Tropicale*. De financier, Robert Rubin, was een voormalige beurshandelaar met een chronische verzamelwoede. Na Ferrari's, zilverwerk en stripboeken wilde hij zijn aandacht richten op het werk van de vermaarde Franse ontwerper Jean Prouvé (1901-1984).

'Iedereen die iets van Prouvé wist, had het over het *Maison Tropicale*,' vertelde Touchaleaume later in de *Guardian*. 'Vooral toen zijn werk na vele vergeten jaren weer in de belangstelling kwam te staan in de jaren 90 werd dat tropenhuis een soort Heilige Graal voor verzamelaars. Niemand wist zeker of het nog bestond.'

Symbol

De woning werd eind jaren 40 gebouwd in de werkplaats van Prouvé in Nancy, Frankrijk. Een koloniale droom was het. Je kon het huis vliegensvlug in en uit elkaar halen – de aluminium onderdelen pasten in een vliegtuig. Waterleidingen en elektriciteitskabels waren ingebouwd, net als muskietenwerend gaas, zonneschermen en een revolutionair lucht-circulatiesysteem dat ervoor zorgde dat het binnen altijd koel was. Maar bovenal was het *Maison Tropicale* een symbool. Een symbool voor Frans vernuft, voor de zegeningen van het kolonialisme, voor de superioriteit van Westerse techniek boven Afrikaanse primitiviteit. Prouvé behoorde tot de generatie ontwerpers die gevormd was tijdens

Een symbool voor Frans vernuft, voor de zegeningen van het kolonialisme, voor de superioriteit van Westerse techniek

het interbellum. Het introduceren van vernieuwingen en massaproductie was zijn persoonlijke missie, vooral toen hij in 1947 in bezit kwam van een aluminiumfabriek. Prefab meubels, deuren, ramen en daken vlogen van de lopende band. Betaalbaar, state-of-the-art design wilde hij maken, in zo groot mogelijke aantallen.

Het was niet vreemd dat de Franse koloniale autoriteiten bij Prouvé aanklopten toen ze een oplossing zochten voor hun naoorlogse bouwplannen. Generaal De Gaulle had in 1944 belangrijke concessies moeten doen op een conferentie over de toekomst van het Franse imperium: meer rechten, zelfs gelijkwaardigheid voor Afrikanen. Toen de oorlog voorbij was ging er een nieuwe koloniale wind waaien, en werd er veel geld geïnvesteerd in de overzeese gebieden. Steden als Brazzaville kregen een skyline van modernistische gebouwen. De high-tech-constructies van Prouvé zouden perfect passen in dit beeld. Niet minder dan tienduizend Maisons Tropicales zouden er gebouwd moeten worden, verspreid over heel West-Afrika, om een nieuwe lichtung ambtenaren van onderdak te voorzien.

Anoniem

Het zou er nooit van komen. Hoe praktisch en gemakkelijk te vervoeren de huizen ook waren, het was schreeuwend duur om al die aluminium panelen vanuit Frankrijk naar Afrika te halen. Huizen van lokale materialen bleken veel goedkoper. En zo stierf het Maison Tropicale een voortijdige dood. Drie prototypes werden er uiteindelijk gebouwd, in verschillende formaten. Twee exemplaren kwamen in Brazzaville terecht, waar ze dienst deden als kantoor voor – hoe toepasselijk – het bedrijf Aluminium Français. Het derde gebouw belandde in Niger, waar een vooruitstrevende architect het inrichtte als atelier.

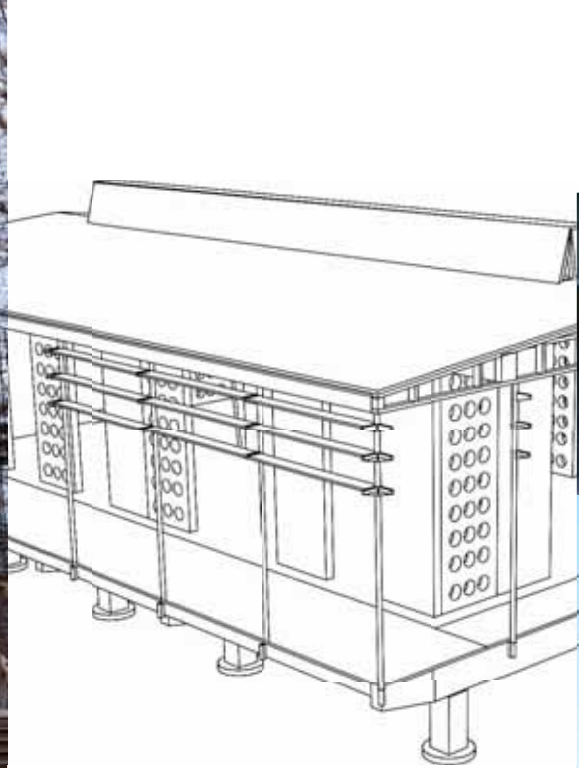
De nieuwe koloniale wind waaide overigens al snel niet meer in de door

de Fransen beoogde richting. Binnen de kortste keren was heel West-Afrika onafhankelijk, alle modernistische gebouwen ten spijt. Toen Prouvé in de jaren die volgden zelf ook nog in de vergetelheid belandde, was het Maison Tropicale van een koloniale natte droom verworden tot een anonieme woning, die hoogstens opviel door die aparte ronde raampjes en het feit dat het er altijd zo lekker koel was.

De jaren verstreken. Het huis in Niger was getuige van de opkomst en ondergang van vier verschillende regimes en zag daarnaast nog een handvol opstanden aan zich voorbij trekken. Er werd een muur om het huis heen gebouwd. Er woonden Nigereze families in, later expats, en nog later kwam het leeg te staan. De twee huizen in Brazzaville, die gebroederlijk naast elkaar stonden, kregen te maken met een meer dan twintig jaar durend Marxistisch regime, en daarna met een bloedige burgeroorlog. Vervolgens ontstond er onduidelijkheid over wie de huizen bezat en raakten ze in verval.

Mode

Wat zou er gebeurd zijn met de Maisons Tropicales als Eric Touchaleaume niet ten tonele was verschenen? Zouden ze ooit zijn opgeknapt, of zouden ze langzaam zijn vergaan? Niemand zal het weten, want in 1999 landde hij in Brazzaville na een tip van de oom van een vrouw van een kennis, met in zijn kielzog een complete karavaan van monteurs, slopers, sjouwers en advocaten. Het werk van Prouvé was weer in de mode geraakt – op kunstveilingen werd grif een ton betaald voor een tafeltje van zijn hand. In sneltreinvaart werden contracten getekend met de autoriteiten en (vermeende) eigenaars. Koffertjes met geld wisselden van eigenaar. Daarna brak Touchaleaume de huizen af, eerst in Brazzaville, daarna in Niger. Alle onderdelen werden in containers geladen en naar Frankrijk verscheept. Alleen de fundamenteën bleven achter.

‘In Europa is meer geld, daar waarderen mensen oude dingen’

‘De hele boel was overwoekerd,’ lichte financier Rubin toe. ‘Brazzaville was feitelijk nog een oorlogsgebied en in Niger was het niet veel beter. In sommige situaties is het controversieel om gebouwen uit hun omgeving weg te halen, maar in dit geval was iedereen blij. We hebben uniek werk van Prouvé gered.’

Ook de Franse restaurateur Alain Baneel, die de Maisons nauwgezet opknapte, was in zijn nopjes over de terughaalactie. ‘Sommige onderdelen ontbraken, andere waren half vergaan. Er zaten kogelgaten in het dak. Hele stukken waren uit de muur gezaagd, klaarblijkelijk door iemand die niet wist dat alleen een los wanddeel van Prouvé tegenwoordig al een kwart miljoen oplevert.’

Alliedrie de huizen zijn inmiddels opgeknappt en dus ‘gered’. Een exemplaar staat op het dak van het Centre Pompidou in Parijs, een ander wordt een reizend Prouvé-museum. Het kleinste exemplaar werd een paar jaar terug verkocht voor vijf miljoen dollar aan een hotelmagnaat die er een hippe bar van wil maken.

Diefstal

Is iedereen nu inderdaad blij, zoals Rubin concludeerde? De discussie daarover woedt nog altijd voort. ‘De reddingsactie was een vorm van diefstal op klaarlichte dag,’ zo liet de bekende Sudanese-Amerikaanse wetenschapper Salah Hassan een paar jaar terug weten in een interview. ‘De Maisons vormden onderdeel van de geschiedenis van de landen waarin ze stonden. Hoe akelig het koloniale verleden ook was en hoe slecht de huizen ook werden onderhouden, ze hadden nooit weggehaald mogen worden.’

Hassan is niet de enige criticus. De Malinese regisseur Manthia Diawara en de Angolese kunstenaar Angela Ferreira reisden onlangs terug naar de plek waar de huizen hadden gestaan. Hun zoektocht resulteerde in de

documentaire *Maison Tropicale*, die in oktober in Amsterdam te zien was dankzij het Prins Claus Fonds en de stichting ArchiAfrica. Naast droevige beelden van lege fundamenteën, gesprekken met corrupte ambtenaren en bespiegelingen over de waarde van architectuur in Afrika klonk in de film echter ook een ander geluid.

‘Of ik het erg vind dat mijn huis voor miljoenen is verkocht terwijl ik maar een fractie van dat bedrag kreeg?’ Mireille Ngatsé, voormalige bewoonster van een *Maison Tropicale* in Brazzaville, is bijzonder stellig. ‘Ik vind het eigenlijk wel een mooi verhaal. Het is een bewijs dat ik niet in een of ander krot sliep. Ik had het huis natuurlijk graag zelf voor zo’n hoge prijs verkocht, maar dat zat er niet in. In Europa is meer geld, daar waarderen mensen oude dingen. Als het *Maison* hier was gebleven was het alleen maar verder verkrot, want ik had geen middelen om het op te knappen. Met de verkoop verdiende ik honderdduizend dollar, een bedrag waarmee ik mezelf aardig heb opgewerkt.’

Dat is duidelijk te zien in de film. Het kale veld waar de twee huizen ooit stonden is veranderd in een compleet nieuwe wijk van woningen en winkels. Mochten de illustere Maisons ooit terugkeren, dan zullen ze op zoek moeten naar een nieuwe plek.

En zo lijkt dit deel van de Franse koloniale droom dan te eindigen. Kunsthandelaars, architecten en wetenschappers vliegen elkaar nog altijd in de haren over de vraag of dit nu de manier is waarop Europa en Afrika met hun gezamenlijke geschiedenis zouden moeten omgaan. De opvouwbare huizen kwamen en gingen, en zijn uiteindelijk, na een bewogen bestaan, veranderd in dure museumstukken. Hoe symbolisch kan de werkelijkheid zijn?

ANTON STOLWIJK IS EINDREDACTEUR VAN ZAM AFRICA MAGAZINE.

GROENGEEL, DE GENERAAL, DE BRAND EN HET WATER

Na meer dan 50 magere jaren is het tijd voor verandering in Guinee. Verkiezingen moeten een nieuw tijdperk inluiden. Maar wie is er geïnteresseerd in de nieuwe machtsstrijd, en wie kan er wijs uit? Een politieke kroniek uit Conakry.

TEKST: BRAM POSTHUMUS

Het regent. Het regent hier vaak, onbarmhartig hard. Het water diept de gaten in het asfalt verder uit, het gutst van de schuine aluminium daken op hoofden en kleding van voetgangers. Ergens knettert een open stroomdraad en korte tijd later zitten we weer eens zonder elektriciteit. Regen doet dat in de hoofdstad aan de kust, die ooit 'de Parel' werd genoemd. Soms houdt de hemel even pauze. De soldaten niet. Ze kunnen nooit ophouden met controleren, patrouilleren, wegen blokkeren en burgers afpersen. Allemaal in het belang van de natie, die na een rampzalige halve eeuw onafhankelijkheid op de knieën is gevallen en haar volk smeekt om genade en vergiffenis. Sinds 1958 waren drie presidenten aan de macht: eerst een Tiran (26 jaar lang), daarna een Onverschillige (24 jaar), en tenslotte, heel kort, een zonderlinge Kapitein. Nu hebben we een overgang, geleid door een generaal. Hij scheurt in grote haast van zijn huis naar het kantoor van de premier naar het

vliegveld en weer naar huis. De generaal weet zich op zijn onbesuisde tochten door de gerafelde stad omringd door tien, twaalf, vijftien open laadbakken waarop soldaten zitten, met rode baretten, geweren en kanonnen in de aanslag. 'Ach, dat is nog niks,' zegt een journalist. 'Vorig jaar, toen de kapitein nog aan de macht was, toen ging het er nog veel wilder toe; ze reden schietend door de straten.' Ze schoten ook op een menigte ongewapende demonstranten in het stadion van 28 september. Het stadion! Nota bene genoemd naar de beroemde datum in 1958, toen het volk de Franse kolonisten de deur wees. Nu een dag van rouw en schaamte: 157 doden, tientallen verkrachte vrouwen, honderden gewonden. Wiens schuld was dat? De kapitein en zijn rechterhand maakten eind vorig jaar ruzie over deze vraag; de laatste schoot de kapitein door zijn hoofd. Nu zit de kapitein in een buurland te revalideren; zijn aanvaller houdt zich schuil.

Held

Bij een overgang horen verkiezingen. Dat heeft de internationale gemeenschap bedongen en die zit op het pak geld waar de natie dringend om verlegen zit. Na de eerste ronde zijn er van de 24 kandidaten nog twee over: de professor en de technocraat. De professor is Alpha Condé, de 'historische opposant' die zich tegen elk bewind heeft verzet: tegen de Tiran, de Onverschillige en de kapitein. Hij heeft daarvoor een gruwelijke prijs betaald: ballingschap, gevangenis, marteling. Zijn volgelingen hullen zich in het geel. De technocraat heet Cellou Dalein Diallo en heeft precies het omgekeerde gedaan: hij was bankier, minister van de Onverschillige, premier zelfs. Keurig voorkomen; zijn aanhang gaat gekleed in het groen. Hij werd een held toen hij zich vorig jaar tegen de kapitein keerde. In het stadon werd hij op zijn hoofd geslagen; de foto van zijn bebloede schedel ging de wereld over. Groen en geel moesten het dus tegen elkaar opnemen. De technocraat had de eerste ronde

FOTO: REUTERS/JOSEPH PENNEY

gewonnen – met afstand. ‘Fraude!’, riep de professor. Hij spande een zaak aan – en won. De president van de verkiezingscommissie werd veroordeeld tot één jaar cel. Een paar dagen later was hij dood. Hij was al geruime tijd ziek, werd gezegd. Dat was zes dagen voor de beslissende slag.

De verkiezingen kregen een nieuwe opzichter, een vrouw. ‘Wij gaan door,’ sprak zij, ‘er zijn nog een paar problemen. Maar alles komt in orde.’ Een paar uur later was er brand, in het militaire kamp Almamy Samory Touré, genoemd naar de grootvader van de Tiran. Hiertegen kon de regen niets beginnen. Het vuur verteerde papier en plastic containers. Verkiezingsmateriaal. Tegelijkertijd zaten de professor, de technocraat, de generaal, de verkiezingscommissie, ministers, hoge functionarissen en soldaten bij elkaar om te bedenken hoe het verder moest. Het kon niet verder: de stemlijsten waren niet klaar, er waren nog stemkaarten onderweg, hoe kreeg je die op tijd bij de mensen bezorgd? Nog drie dagen. ‘Opschieten,’ zei de generaal. ‘Opschieten,’ zei de internationale gemeenschap.

‘Ik wil dat het doorgaat,’ zei de technocraat. ‘Eerst de boel in orde,’ zei de professor. ‘Laten we afwachten,’ zei de één. ‘Nu de klus afmaken,’ zei een ander, ‘volgende keer doen we het beter.’

En het volk? Het volk wil simpele dingen: de stroom, water uit de kraan, onderwijs waar je wat aan hebt en een ziekenhuis waar je levend uit komt. En eten.

Contracten

De ministers van de overgang vullen ondertussen hun zakken. ‘De minister-president koopt huizen, een villa, geeft bergen geld aan andere ministers,’ zegt een activist. ‘Moddervette contracten zijn in sneltreinvaart getekend, miljarden dollars, voor ijzer en olie en goud, met Amerikanen, Chinezen, Australiërs, Israeli’s, Brazilianen.’ Allemaal illegaal, vinden de professor en de technocraat, we zullen ze stuk voor stuk tegen het licht houden.

In de stromende regen verkopen jongetjes hun CD’s, geregen aan een stok, zodat de klant in zijn auto de titels kan zien. ‘Laten we het land redden!’ is één zo’n titel. ‘Mocht wat,’ snuift iemand in de auto. ‘Diezelfde zanger heeft de Kapitein toegejuicht.’ Vrouwen bieden hun kinderen aan. ‘Geef ons geld, oom.’

Eindelijk: de generaal op de televisie. ‘Ik constateer met tegenzin dat we afstevenen op een impasse,’ dondert hij. ‘Er is ons zojuist voorgesteld de verkiezingen uit te stellen vanwege technische problemen en de eisen van de kandidaten. Ik beschouw dat als een grote teleurstelling.’ Ook de technocraat is ongelukkig; hij wilde zijn voorsprong verzilveren. De professor zegt dat het niets uitmaakt; hij wil zijn achterstand inlopen. Beiden hebben de vreemdste allianties gesloten, met vrienden van de Tiran, vrienden van de Onverschillige, met zakenlui, leugenaars, klaplopers.

Er zijn ook veelbelovende nieuwkomers, uit de enorme diaspora: die miljoenen landgenoten die hun heil hebben gezocht buiten de grenzen van deze natie. Zij hadden het geduld niet voor de nooit ingeloste beloften: zoveel water,

IN DE STROMENDE REGEN VERKOPEN JONGETJES CD’S, GEREGEN AAN EEN STOK IS ÉÉN ZO’N TITEL.

zoveel goede grond met planten en rijst en fruitbomen, zoveel goud en ijzer en bauxiet en diamanten in de grond, zoveel boeren, vissers, werkers – en lege handen. De nieuwkomers hebben ze het soort energie dat je krijgt van een verblijf buiten de landsgrenzen: geef ons een kans en we bouwen dit binnen de kortste keren op. We kunnen ze alleen maar het beste wensen. En ons verder nergens mee bemoeien. De hemel is even schoongeveegd. De oceaan is glad, een paar nietige bootjes varen van de stad naar de eilandjes verderop. Er komt een nieuwe datum. De wolken hebben zich tijdelijk teruggetrokken achter de bergen. Een felle flits zet ze om de paar seconden in een witgeel licht.

De tweede ronde (gepland voor 19 september) werd uiteindelijk gehouden op 7 november. De winnaar was het gele kamp van professor Alpha Conde.

BRAM POSTHUMUS ZAT TUSSEN 13 EN 22 SEPTEMBER BOVENOP HET POLITIEKE CIRCUS IN DE GUINESE HOOFDSTAD CONAKRY. DIT VERHAAL IS GEBASEERD OP DE BELANGRIJKSTE GEBEURTENISSEN IN DIE PERIODE EN OP INTERVIEWS MET DE BETROKKENEN: HOOFDSPELERS EN TOESCHOUWERS.

SANEC Creëert & Connect

ZAKELIJKE KANSSEN VOOR U!

SANEC The Southern African – Netherlands Chamber of Commerce fungeert als economische motor tussen Nederland en Zuid-Afrika en de Zuidelijk Afrikaanse landen door het faciliteren van export, import, outsourcing, (zakelijk) toerisme, en investeringen. Wij zijn het centrale aanspreekpunt voor bedrijven, organisaties en zelfstandig ondernemers die zaken doen of wensen te doen met Zuidelijk Afrika. SANEC bedient als private organisatie, meer dan 400 leden (zelfstandig ondernemers, MKB, multinationals

en NGO's). Aansluiten bij het SANEC netwerk opent deuren naar een omvangrijk netwerk van decision makers uit het bedrijfsleven, vertegenwoordigers van overheden en ondernemers. Tijdens de SANEC netwerkevenementen, handelsmissies, matchmaking en seminars ontmoeten zij elkaar, delen ervaringen en genereren business. Een van onze activiteiten zijn georganiseerde beursbezoeken voor het Nederlandse bedrijfsleven; de Design Indaba is het eerste beursbezoek in 2011:

DESIGN INDABA

UITNODIGING: DESIGN INDABA 2011

27 FEBRUARI 2011, KAAPSTAD – CREATING A BETTER WORLD THROUGH CREATIVITY

Kaapstad vormt al jaren het kloppende creatieve hart van Zuid-Afrika. Hier vindt eind februari 2011 de DESIGN INDABA 2011 plaats; de inspirerende en toonaangevende designbeurs. Maak kennis met de Afrikaanse creatieve industrie en neem deel aan deze geestverruimende beursreis. De expo en de conferentie zijn gegarandeerd '100% local is lekker' en biedt een platform om kunstenaars, vormgevers, ontwerpers en mediaprofessionals te ontmoeten en zaken te doen.

IN HET KORT

Wie: Creatives met grensoverschrijdende inspiratie

Wanneer: 23-27 februari 2011

Waar: Kaapstad, Zuid-Afrika

Hoe: Rechtstreekse economy vlucht KLM in samenwerking met reispartner EAE Travel

Contact: Marnix Eykhout via marnix.eykhout@sanec.nl of 070 347 07 81

KOSTEN

€ 2450

Dit is inclusief:

- KLM-ticket (economy)
- Reis- en zakelijkarrangement
- 4 nachten in 4-sterren hotel, incl ontbijt
- Lokale transfers
- SANEC-begeleiding
- Business Unusual dinner voor 2 personen
- Entree Design Indaba Expo
- Individuele matchmaking-afspraken
- Gesponsorde netwerkrecepties en lunches

Optioneel:

- Exclusief vliegticket, prijs op aanvraag
- Bezoek Design Indaba Conferentie op 25 februari 2011 (optioneel). Kosten vanaf €250, incl btw.

AANMELDEN

Aanmelden kan via Marnix Eykhout via marnix.eykhout@sanec.nl of 070 347 07 81, u krijgt dan een registratieformulier toegestuurd. Voor vragen of aanvullende informatie kunt u ook hier terecht.

PROGRAMMA IN VOGELVLUCHT

- Maak kennis met de spectaculaire designhoofdstad van Afrika, Kaapstad.
- Workshop Do's en Dont's van het zakendoen in Zuid-Afrika

- Ontmoet vakgenoten op de DESIGN INDABA Expo via de individuele matchmingsessies in de 'Dutch Corner'.
- Lunch aan de voet van de Tafelberg met Nederlandse creatieve entrepreneurs uit de Westkaap.
- Netwerk tijdens een zomerse businesscocktail gehost door het Nederlands Consulaat-Generaal in Kaapstad
- Proef de Nederlandse historie tijdens een bezoek aan wijnlandgoed Constantsia Uitsig en geniet van een 'business unusual' diner in het bijbehorende bekroonde restaurant La Colombe
- Tot slot, haal het meeste uit uw reis door een bezoek te brengen aan de DESIGN INDABA Conferentie (optioneel).

MET ZAM NAAR BLACK VENUS

WIN 5 x 2 kaartjes

Ze is inmiddels uitgegroeid tot een icoon in Zuid Afrika. Saartjie Baartman, beter bekend als Hottentot Venus, verliet in 1810 samen met de Zuid Afrikaanse

Hendrick Ceazer haar geboortegrond om als circusattractie door Europa te toeren. Na haar overlijden werd ze ontleed. Tot 1970 stond haar lichaam in Parijs

tentoongesteld. In de nieuwe film Black Venus is te zien hoe ze droomt van roem en glorie. De werkelijkheid blijkt te bestaan uit misbruik, belediging en vernedering. De film vult de onbekende delen van haar leven aan met nog meer ellende - de kijker wordt net als Saartjie geen moment gespaard.

De film gaat op 6 januari landelijk in première. Mail uiterlijk 4 januari naar actie@zam-magazine.nl onder vermelding van uw naam en adres en maak kans op 2 toegangskaarten bij een bioscoop bij u in de buurt.

Met ZAM naar Writers Unlimited/Winternachten

€ 2,50 korting op entree

Bij Winternachten (nieuwe naam: Writers Unlimited) komen schrijvers uit de hele wereld naar Den Haag om hun ideeën, dromen en visies uit te wisselen met elkaar en met het publiek. Het thema van de komende editie (tussen 20 en 23 januari) is Great Expectations: Wat biedt de literatuur dat je nergens anders kan vinden? Is taal het voertuig van de verbeelding? Mogen we van de literatuur Hoge Verwachtingen hebben?

Ontmoet Maaze Mengiste (foto), Abeer Soliman, Tim Parks, Kees van Kooten, Omekongo Dibinga (foto), David Mitchell en vele anderen. Het volledige programma staat op www.writersunlimited.nl

ZAM-lezers krijgen € 2,50 korting op een kaartje voor het programma van vrijdagavond en zaterdagavond (normale prijs € 27,50). Kaartjes koopt u op www.writersunlimited.nl onder vermelding van code AM1607.

FOTO: MIRIAM BERKLEY

FOTO: MICHAEL TAMMARO

Met ZAM naar Soekmekaar

WIN 5 x boek van Marnix de Bruyne

In het jaar van de eerste vrije verkiezingen bezocht ZAM-medewerker Marnix de Bruyne het kleine dorpje Soekmekaar in de Zuid Afrikaanse Limpopo-provincie. Hij raakte gefascineerd door een tekst in het politiebureau over een 'terroristische aanval op 'n polisiestatie in die republiek van Suid-Afrika'. Hij blijft het dorp door de jaren heen bezoeken. Op microniveau

beschrijft hij de ontwikkelingen en problemen van een veranderend Zuid-Afrika. Meer informatie: www.hetlandvansoekmekaar.nl

Als ZAM-lezer kunt één van de vijf boeken winnen. Stuur uw naam en adres voor 1 februari naar actie@zam-magazine.nl onder vermelding van *Het Land van Soekmekaar*.

BESTEL UNIEK WERK VAN RUAN HOFFMANN

Tijdens zijn verblijf in Nederland maakte de gevierde Zuid-Afrikaanse kunstenaar Ruan Hoffmann een serie van honderd borden. De eerste tien nummers worden nu exclusief aangeboden aan de lezers van ZAM.

De prijs: 495 euro per stuk + BTW en verzendkosten.*

Meer informatie? www.zam-magazine.nl/hoffmann

Of bestel direct via actie@zam-magazine.nl

* Met de opbrengsten uit deze verkoop steunt Ruan Hoffmann ZAM's plannen tot het uitbrengen van een internationale editie.

**ZAM 1/10
Self Portrait**
c.2010; diameter
26cm; porselein
op aardewerken
bord met foto en
goudversiering.

**ZAM 2/10
Amsterdam
1660/2010,
a new map for
the city**
c.2010; diameter
29cm; porselein op
aardewerken bord met
handgeschilderd beeld
en glazuur, met foto.

**ZAM 3/10
Accidente eau**
c.2010; diameter
30cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld gedecoreerd
met goudversiering
en glazuur.

**ZAM 4/10
Looking up**
c.2010; diameter
29 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld.

**ZAM 5/10
Looking at
pictures**

c.2010; diameter
31 cm; porselein op
aardewerken bord
met foto.

**ZAM 6/10
Lucky and
unhappy**

c.2010; diameter
26 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld.

**ZAM 7/10
Tree in the
vondelpark**

c.2010; diameter
32 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld en goud-
versiering.

**ZAM 8/10
Angry sun**

c.2010; diameter
24 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld.

**ZAM 9/10
Air sign in
the clouds**

c.2010; diameter
29 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld.

**ZAM 10/10
Hold on**

c.2010; diameter
28 cm; porselein op
aardewerken bord
met handgeschilderd
beeld.

NU DE CRISIS IN EUROPA STEEDS SERIEUZERE VORMEN AANNEEMT TERWIJL VEEL AFRIKAANSE ECONOMIEËN BLIJVEN GROEIEN, DOET ZICH EEN OP HET EERSTE GEZICHT WONDERLIJK FENOMEEN VOOR: ARBEIDSMIGRATIE VAN EUROPA NAAR AFRIKA.

TEKST: VIC MOTUNE

e zaten gezellig tegen elkaar te klagen over zaken waar zwarte professionals in Europa altijd over klagen. Een vriend van me, een hele ambitieuze bankier, vertelde hoe ondergewaardeerd hij zich voelde. Hij had een baan in Engeland, maar had het idee dat zijn talenten daar niet echt werden benut. Hij was opgegroeid in Nigeria, en was ooit naar Europa gekomen met het

idee hier voorgoed te blijven. De laatste tijd ging hij echter steeds meer twijfelen. Een andere vriend zei dat hij niet verbaasd was. Steeds meer kennissen, vertelde hij, gingen hun geluk beproeven in Afrika. Daar was genoeg werk, en de salarissen lagen hoger. Niet lang na dat gesprek ging de bankier terug naar Nigeria, waar hij nu een prachtige, goedbetaalde baan heeft.'

Dit verhaal was de druppel die Ronke Lawal in 2005 deed besluiten een nieuw bedrijf te beginnen. RSL Management Services speurt nu in Europa naar talent voor de olie- en bankensector in Afrika. Hoogopgeleiden met Afrikaanse wortels vormen haar voornaamste prooi.

'Veel mensen peinzen er niet over om naar Afrika te gaan om te werken,' vertelt Lawal. 'Het woord 'Afrika' roept nog steeds vooral negatieve associaties op: oorlog, corruptie, politieke instabiliteit. Maar voor ondernemende types liggen de kansen momenteel voor het oprapen. Mijn bedrijf groeit als kool, ik begeleid elk jaar meer professionals naar hun nieuwe baan in Afrika.'

Wie iets weet over de 'brain drain' van hoogopgeleide Afrikanen naar Europa kan niet anders dan sceptisch zijn over het verhaal van Lawal. Het verhaal is toch juist altijd dat de hoogopgeleide Afrikanen niet weten hoe snel ze naar het rijke Europa moeten komen?

MOGELIJKHEDEN

Er lijkt wat te veranderen. Afrikaanse landen stijgen als kometen op de 'doing business'-ranglijsten van de Wereldbank. Tanzania en Ghana staan zelfs in de top 10. Nieuwe bedrijven schieten als paddestoelen uit de grond, waardoor de vraag naar hoogopgeleiden groeit.

Bemiddelingsbedrijven spelen hier gretig op in. Het webportal Reconnect Africa (www.reconnectafrica.com) is een wegwijzer voor mensen die overwegen terug naar Afrika te gaan. Het populairste deel van de site is de vacaturebank, weet oprichtster Frances Williams.

'Zwarte professionals in Europa beginnen zich langzamerhand te realiseren dat er mogelijkheden liggen op het continent van hun afkomst,'

BRAIN

‘TOEN IK NET AANKWAM HAD IK HET IDEE DAT ZE HIER ALLES VERKEERD DEDEN’

weet ze. ‘Het WK voetbal in Zuid-Afrika was een mooi uithangbord, maar er gebeurt nog veel meer. Mozambique is een nieuw olieland aan het worden, de private sector in Nigeria is enorm en groeit nog steeds, net als in Ghana. Combineer dat gegeven met de crisis die in Europa woedt, en je begrijpt de interesse. Niet alleen van werknemers, trouwens. Ook buitenlandse investeerders beginnen de mogelijkheden eindelijk serieus te nemen.’

Na een succesvolle carrière in Engeland verhuisde Williams vijf jaar geleden zelf naar Ghana voor een baan bij een investeringsmaatschappij. Ondanks haar goede ervaringen is ze overigens niet alleen maar positief.

‘Mijn ouders kwamen uit Ghana,’ vertelt ze. ‘Voordat ik er zelf woonde had ik een tamelijk vaag beeld van het land. We spraken thuis weliswaar Ghanees, en op familiefeesten zag ik dat het er anders aan toe ging dan bij de Engelsen. Maar de dagelijkse werkelijkheid ervaar je alleen als je er woont.’

Williams moest zich, toen ze eenmaal in haar Ghanese kantoor zat, behoorlijk aanpassen. ‘Werk en privé lopen in Ghana veel meer door elkaar dan in Engeland. Ik moet bijna elke week wel naar een feest, begrafenis of bruiloft van de familie van mijn collega’s. Toen ik hier net was werd ik er helemaal gestoord van, maar uiteindelijk ging ik er aan wennen. Nu vind ik het eigenlijk wel gezellig.’

DANKBAAR

Alles staat of valt met de juiste instelling, beweert Williams. ‘Veel mensen die in Europa zijn opgeleid denken dat ze Afrika een grote dienst bewijzen door terug te komen. Ze verwachten dat Afrikanen dolgelukkig en dankbaar zijn. Misplaatste arrogantie. Als je hier een goed salaris komt opstrijken, is alleen een mooi Europees diploma niet genoeg. Je

moet je stinkende best doen, net als ieder ander.’

Collega Effie Cooke kan erover meepraten. ‘Toen ik een baan in Ghana kreeg aangeboden heb ik heel lang zitten twijfelen. Uiteindelijk ben ik toch gegaan. Ik had het idee dat ik in Londen mijn plafond wel bereikt had, ik was toe aan iets nieuws. Het leek me zo spannend! En spannend werd het zeker, maar ook moeilijk. Toen ik net aankwam had ik het idee dat ze hier alles verkeerd deden, en wou ik zo veel mogelijk dingen veranderen. Ik vond bijvoorbeeld dat mijn collega’s tergend langzaam werkten, mijn handen gingen jeuken als ik ze zag.’

Het gewenningsproces duurde jaren. ‘Uiteindelijk moet je simpelweg accepteren dat de cultuur hier anders is dan in Engeland. Het feit dat ik hier familie heb heeft me daarbij flink geholpen, want ik voelde me aanvankelijk erg onbegrepen en alleen. Mijn advies aan mensen die overwegen te gaan is: zorg dat je mensen kent, zorg dat je een baan regelt voor je verhuist. Het wemelt hier van de kansen, maar Ghana is geen land waar je op de bonnefooi heen gaat., en dat geldt volgens mij voor heel West-Afrika. Je moet je heel goed voorbereiden op je nieuwe leven.’

VRAAG

Bedrijven zijn niet de enigen die hoogopgeleiden terug naar Afrika halen. Universiteiten kloppen ook op de poort. ‘Van alle afgestudeerden in de wereld is momenteel slechts 2,3% afkomstig van Afrikaanse universiteiten. En daarvan woont een groot deel niet eens meer in Afrika,’ weet de Ghanese professor Samuel Darkwah. Hij zette een partnerschap op tussen Tsjechische en Ghanese universiteiten, dat inmiddels is opgepikt door de European University Association. Ghanese studenten kunnen dankzij dat partnerschap gemakkelijk in het buitenland studeren, maar blijven ingeschreven bij hun eigen universiteit.

Dat is de eerste stap in een uitgebreid plan dat er uiteindelijk voor moet zorgen dat het niveau van Afrikaanse universiteiten omhoog gaat en een groter aantal hoogopgeleiden in Afrika blijft. ‘Het is mooi dat hoogopgeleiden nu mondjesmaat terugkeren, maar het mooiste zou zijn om mensen in Afrika op te leiden, en ze daar dan ook te houden,’ aldus Darkwah. ‘En dat gaat gebeuren, let op mijn woorden. De brain drain waar iedereen het over heeft is uiteindelijk simpelweg een kwestie van vraag en aanbod.’

VIC MOTUNE IS EEN ENGELSE JOURNALIST. HIJ WERKT ONDER ANDERE VOOR DE BBC, COLOURFUL RADIO EN THE GUARDIAN.

DRRAIN

DE CULTUURGLOSSY VAN NEDERLAND

3X
VOOR
€15

De juiste dosis kunst, cultuur, politiek, literatuur en mode gemaakt door de iconen van deze tijd.

**Proefabonnement Hollands Diep
3 nummers voor €15**

(stopt automatisch)

www.hollandsdiep.nl

COLUMN

Chimamanda Adichie Spotvogel

Pas jaren later zou ik begrijpen waarom *To Kill a Mockingbird* (in het Nederlands vertaald als *Spaar de Spotvogel*) een belangrijk boek wordt genoemd. Toen ik het op 11-jarige leeftijd voor het eerst las, was ik alleen maar gefascineerd door alle geheimen en mysteries en exotische dingen in het boek. Ik was dol op de hoofdpersoon van het boek, een meisje met de heerlijke niet-meisjesachtige naam Scout. Ze was grappig, had een scherpe tong en was niet sentimenteel. Het deed me een beetje denken aan het ideaalbeeld dat ik van mezelf had in die tijd. Scout was, net als ik, de vrolijke schaduw van haar verstandige oudere broer. Ze woonde in een klein stadje in het Zuiden van Amerika dat me deed denken aan mijn eigen stad Nsukka, in Oost-Nigeria. In Nsukka stonden ook altijd alle deuren open, en iedereen roddelde over elkaar. Het was een benauwende maar veilige plek. Het stadje van Scout leek me wel een beetje viezer dan Nsukka. Jongetjes gingen er nooit in bad, en mensen spuugden in hun handen als ze een overeenkomst sloten. Ik moest vaak hardop lachen, zo grappig vond ik het boek. Tenminste, het eerste deel. Het tweede deel sloeg ik meestal over. Daarin horen Scout en haar broer hun vader een zwarte man verdedigen die ervan verdacht wordt een blanke vrouw te hebben verkracht. Het is het startsein voor een golf van racisme in het eens zo gezellige stadje. Toen ik het boek als volwassene weer eens herlas kreeg ik bewondering voor de heldere beschrijving van de drie scheidslijnen die Amerika verdelen: ras, klasse en regio. Het zelfver-

trouwen waarmee schrijfster Harper Lee zo'n gecompliceerd onderwerp aanpakt vindt je in maar weinig moderne Amerikaanse boeken terug. Lee verschuilt zich niet achter mooischrijverij, ook al schrijft ze prachtig. Ze bezondigt zich ook niet aan overgesimplificeerde karakters. Scout is de sympathieke verteller wiens familie tegen racisme is, maar de lezer krijgt niet de kans om te vergeten hoeveel voordeel de hoofdpersoon hebben van hun blanke huid. Als een vriendinnetje van buiten de stad zich verbaast over de manier waarop de zwarte man in de rechtbank wordt ondervraagd zegt Scout: 'Het is maar een neger', met de zelfverzekerdheid van iemand die geboren is in een systeem waarin ongelijkheid de norm is. Scout stelt daarover geen vragen. De meest onthullende zin wordt gesproken door de beschuldigde zwarte man. Als hem gevraagd wordt waarom hij, ondanks zijn onschuld, zo bang is, antwoordt hij: 'Als jij net als ik een neger zou zijn, zou je ook bang zijn.' Zwart staat synoniem aan schuld in het systeem dat Lee aan de kaak stelt. William Faulkner, een andere grote schrijver die over het Amerikaanse Zuiden schreef, beschouwt racisme als een onvermijdelijk gegeven dat hij in zijn boeken simpelweg beschrijft. Lee neemt duidelijk stelling tegen racisme. Sommige boeken worden beschouwd als 'belangrijk' alsof ze een medicijn zijn: hoe vreselijk ook, ze zijn nou eenmaal goed voor je. De beste boeken hebben een belangrijke boodschap, maar vergeten niet dat er ook een onderhoudend verhaal moet zijn met interessante karakters en emoties. Het klassieke boek van Harper Lee, dat precies 50 jaar geleden uitkwam, is nog steeds een triomf in alle opzichten.

COLOFON

ZAM Africa Magazine is hét onafhankelijke platform van Afrikaans talent – van journalisten, fotografen en schrijvers.

ZAM wordt gemaakt in nauwe samenspraak met ruim 300 medewerkers daar en hier. ZAM bericht over kunst en cultuur, politiek, handel en reizen jaargang 14, nummer 4. € 6,95 -

Winter 2010

ZAM Africa Magazine is een uitgave van Stichting ZAM-net en verschijnt vier keer per jaar. ISSN: 1876-1127

Abonnementen Een abonnement op ZAM kost 25,- per jaar bij machtiging (35,- voor het buitenland) Het abonnement geldt tot wederopzegging

Abonneeservice (voor vragen en adreswijzigingen) Postbus 364, 3500 AJ Utrecht, 030-2306006, abonnementen@zam-magazine.nl

Grafisch ontwerp Curve BNO;

Patrick Hoogenberg (artdirection en basisontwerp), Mieke van Weele (projectbegeleider en vormgever)

Uitgever Ingeborg van Beek

Redactie Bart Luijck (hoofdredacteur), Nicole Segers (art director), Anton Stolwijk (eindredacteur), Kim van Arendonk (bureauredacteur)

Aan dit nummer werkten mee:

Beeld Anton Corbijn, Jerome Bonnet, A-Film, George Stubbs, Sherman Ong, Zenzele Ndebele, Geoff Brewer, Jeroen Janssen, Co-Op, Cyrus Kabiru, Stephan Vanfleteren, Siemon Allen, Akintunde Akinleye, Ruan Hoffmann, Topfoto, Gado, Ellen Elmendorp, Otobong Nkanga, Wim Botha, George Osodi, Luke Hayes, William McLoughlin, Joseph Penney, David Goldblatt, Africa Media Online, Antony Kaminju

Tekst Ingeborg van Beekum, Jos van Beurden, Eric Mwamba, Paul Mbikayi, Petina Gappah, Jonny Steinberg, Mike van Graan, Fenneken Veldkamp, Bram Posthumus, Larry Nolan, Antoni Folkers, Belinda Otas, Zackie Achmat, Vic Motune, Chimamanda Adichie, Prudence Mbewu

Drukwerk Chevalier International

Adres

Postbus 16711
1001 RE Amsterdam
Tussen de Bogen 66
1013 JB Amsterdam
020-5318497

Advertentiereserveringen en opvragen tarieven

adverteren@zam-magazine.nl

Omslagfoto: Anton Corbijn

ZAM magazine wordt CO₂ neutraal geproduceerd.

M
S
Mondriaan Stichting
(Mondriaan Foundation)

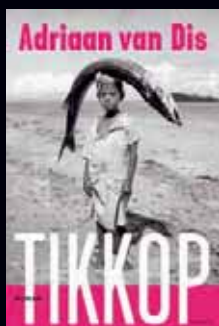
geen grenzen
aan mensen
Hivos

Hivos oncd
CULTUURFONDS

‘WE GAAN NEDERLAND AFRIKAANSER MAKEN’

Met de boeken van **Chimamanda Ngozi Adichie**, **Antjie Krog** en **Nuruddin Farah** +++ Met de opinies van **Achille Mbembe** +++ Met de muziek van **Youssou n’Dour** en **Die Antwoord** +++ Met de schilderijen van **Wangechi Mutu** en **William Kentridge** +++ Met de films van **Mahamat Saleh Haroun** +++ Met de fotografie van **Zanele Muholi** en **Hassan Hajjaj** +++ Met de mode van **Craig Native** en de **Sapeurs** +++ Met de idealen van **Nelson Mandela**

...met **ZAM**

Word nu abonnee van **ZAM** voor maar 25 euro per jaar en ontvang **Tikkop**, het nieuwe boek van Adriaan van Dis als welkomstgeschenk.

Ga naar www.zam-magazine.nl of bel 030-2306901 voor meer informatie.